

Díszmagyarban Európában Emlékezés Radisics Jenőre (1856–1917), az Iparművészeti Múzeum egykori főigazgatójára (<i>Horváth Hilda</i>)	2
Szent Márton és Pannónia Kereszténység a római világ határán – régészeti kiállítás Pannonhalmán és Szombat- helyen (<i>Dvorszky Hedvig</i>)	12
Az unknown craftsmanból az ars sacrába. Tóth Sándor keramikus-szobrász művészetéről (<i>Probstner János</i>)	18
Egy cári ajándék kalandos története. Vlagyimiri Istenszülő-ikon a 19. századból (<i>Terdik Szilveszter</i>)	23

KÖSZÖNTÉS

Gondolatébresztő falragaszok Bakos István tervezőgrafikus plakátkiállítása a B32 Galériában (<i>Lóska Lajos</i>)	28
Jó a pásztor... Pinczehelyi Sándor festő- és grafikumszobrász születésnapjára (<i>Aknai Tamás</i>)	34

KÖNYV

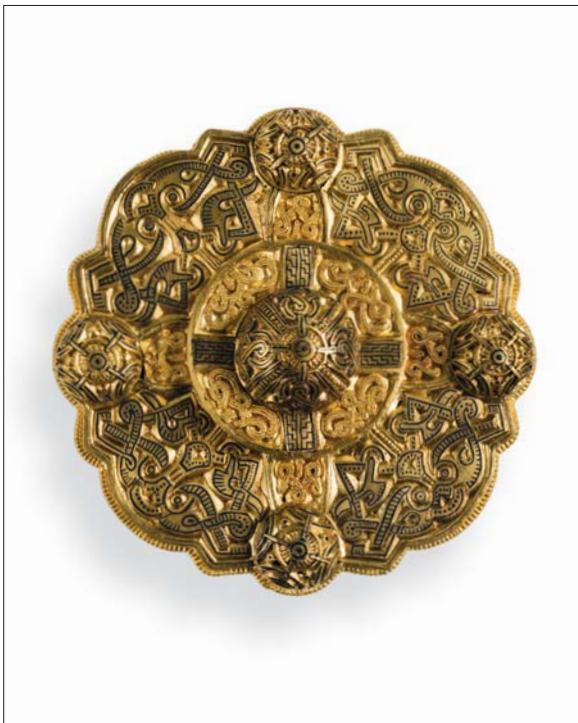
Mátyás-templom. A budavári Nagyboldogasszony-templom évszázadai (1246–2013). Kiállítási katalógus – szerkesztették Farbakó Péter et al. (<i>Rákossy Anna</i>)	40
Kótai József: Keleti szőnyegek (<i>Balogh Zsóka</i>)	44

HÍREK	47
-------------	----

MAGYAR IPARMŰVÉSZET

HUNGARIAN APPLIED ARTS

**A II. germán állatornamentika szalagfonataival díszített
korongfibula / Round fibula decorated with ribbon interlace
of German animal style II**

A European in festive Hungarian costume. In memory of Jenő Radisics (1856–1917), one- time director of the Budapest Museum of Applied Arts (<i>Hilda Horváth</i>)	2
Saint Martin and Pannonia Christianity on the Border of the Roman Empire—a twin archaeological exhibition at Pannonhalmán and in Szombat- hely (<i>Hedvig Dvorszky</i>)	12
An unknown craftsman's way to ars sacra. Works by ceramic artist and sculptor Sándor Tóth (<i>János Probstner</i>)	18
Adventurous history of the Tsar's gift. A 19th-century icon of the Vladimir Mother of God (<i>Szilveszter Terdik</i>)	23

CONGRATULATIONS

Thought-provoking compositions An exhibition of posters by graphic designer István Bakos at B32 Gallery, Budapest (<i>Lajos Lóska</i>)	28
A good shepherd... ... On the birthday of painter and graphic artist Sándor Pinczehelyi (<i>Tamás Aknai</i>)	34

BOOKS

The Matthias Church Centuries of the Church of Our Lady of the Assumption of Buda Castle District (1246–2013) Exhibition catalogue ed. by Péter Farbakó et al. (<i>Anna Rákossy</i>)	40
József Kótai: Oriental Carpets (<i>Zsóka Balogh</i>)	44

NEWS	47
------------	----

Díszmagyarban Európában

Emlékezés Radisics Jenőre (1856–1917),
az Iparművészeti Múzeum egykori főigazgatójára

■ Radisics Jenő¹ 160 esztendeje, 1856. augusztus 7-én született Buziáson (Temes vármegye, ma Buziaș, Románia). A millennium esztendejében, 120 éve, 40 éves

korában lett az Iparművészeti Múzeum főigazgatója, amikor Ráth György, az intézmény első vezetője, az Üllői úti palota megépítését követően lemondott.

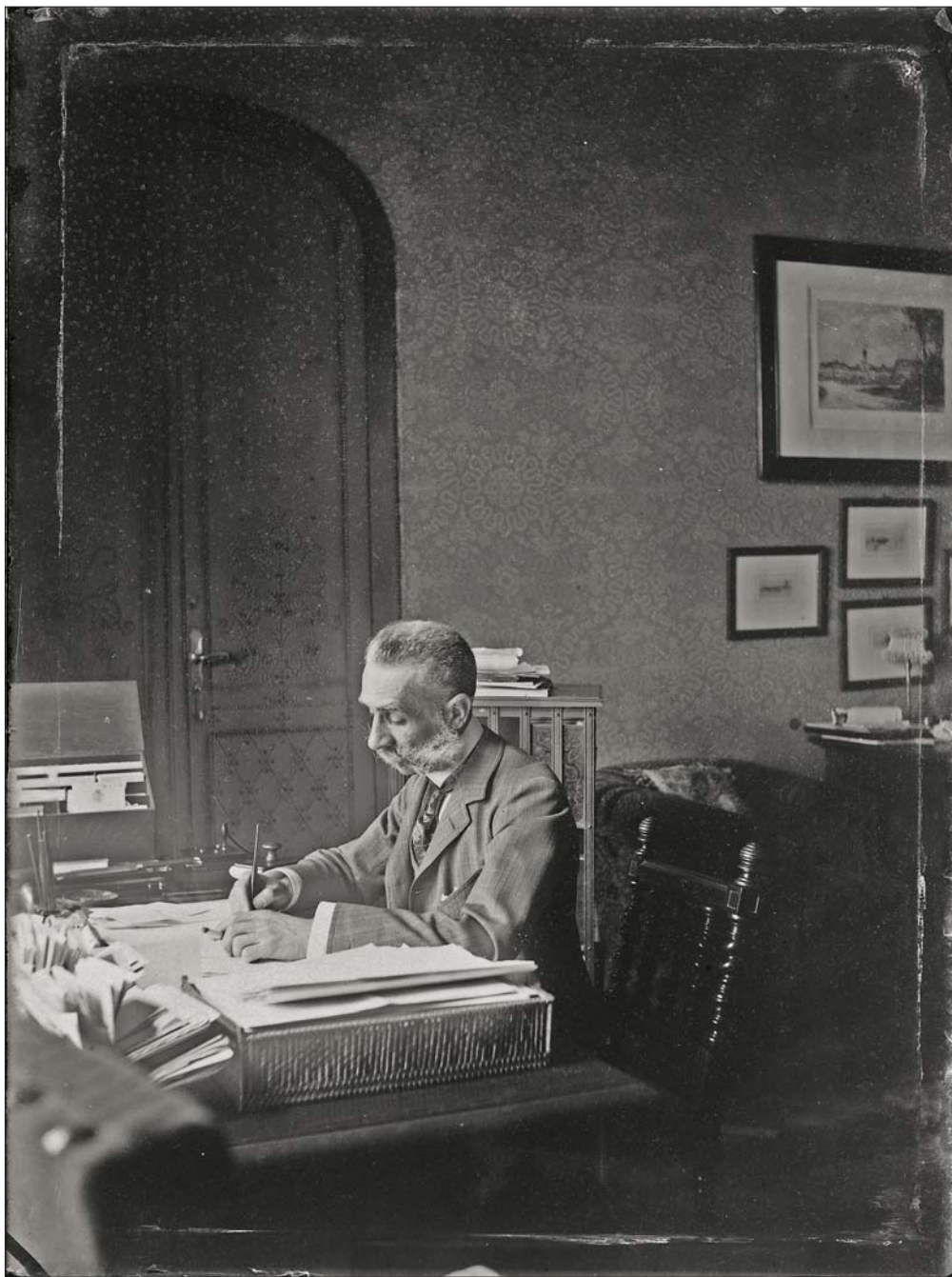

**Radisics Jenő munka közben,
a királyfai Pálffy-kastély ún.
Pompeji termében 1908–1909
körül / Jenő Radisics at work
in the so called Pompeii Hall
of the Pálffy Mansion at Királyfa
(now Kráľová pri Senci, Slovakia),
c. 1908–1909**

*archív fotó (Iparművészeti
Múzeum, Adattár, Budapest) /
archive photo (Archive, Museum
of Applied Arts, Budapest)*
[9x12 cm]

**Radisics Jenő az irodájában,
az Iparművészeti Múzeumban az 1910-es
években / Jenő Radisics at his office
at the Museum of Applied Arts, Budapest,
in the 1910s**

*fotónegatív (Iparművészeti Múzeum,
Adattár, Budapest) / photo negative
(Archive, Museum
of Applied Arts, Budapest)*
[12x9 cm]

Élete, munkássága virágzó korszakon ívelt át, mely azonban vele együtt elmúlt. Halálának esztendeje (1917) ennek megfelelően – paradox módon – határkő, mert a *belle époque* ekkor záródott le a világban, az első világháború esztendeiben, s egyben az Iparművészeti Múzeumban is.

Radisics a budapesti Magyar Királyi József Műegyetemen tanult, majd a jogi karon diplomázott 1880-ban. Már egyetemi évei alatt megnyilvánult széles körű érdeklődése és művészetek iránti vonzalma. A kimondottan szakmai tárgyak mellett művészeti előadásokat hallgatott Pasteiner Gyulától és Pulszky Károlytól – utóbbi az Iparművészeti Múzeum őre és egyik első szerzeményezője volt 1881-ig.²

Radisics széles látókörű európeai szakemberré, vérbeli múzeumőrre és rátermett múzeumigazgatóvá kényszerítte magát, „[...] úttörő példája volt a modern múzeumi

igazgató típusának”.³ Neve így a legnagyobbak között említendő; együtt a múzeumalapító, muzeológiai programot adó, intézményi-gyűjteményezési koncepciót kialakító kortárs, hazai és külföldi múzeumi főigazgatókkal: Pulszky Károllyal, Justus Brinckmannnal és Wilhelm von Bodéval. Pulszky az Országos Képtár (később Szépművészeti Múzeum), Brinckmann a hamburgi Iparművészeti Múzeum igazgatója volt, Bode pedig a ma a nevét viselő berlini múzeum alapító-igazgatója,⁴ európai hatású szakember s gyűjtő egy személyben.

A kiegyezést követő időszak jellegzetessége volt (csakúgy, mint külföldön), hogy az első múzeumi szakemberek a műgyűjtők közül kerültek ki, mint Pulszky Ferenc a Magyar Nemzeti Múzeumban, valamint Ráth György az Országos Magyar Iparművészeti Múzeumban.

Díszedény.
Zsolnay-gyár, Pécs.
Zsolnay Vilmos
ajándéka Radisics
Jenőnek /
Ornamental vessel.
Zsolnay Factory, Pécs.
Vilmos Zsolnay's gift
to Jenő Radisics
Pécs, 1900 előtt,
keménycserép
(Iparművészeti
Múzeum, Budapest) /
Pécs, before 1900,
earthenware
(Museum of Applied
Arts, Budapest)
 [6,5 x Ø 10,4 cm]

**Váza. Zsolnay-gyár,
Pécs. Zsolnay Vilmos
ajándéka Radisics
Jenőnek / Vase.**

**Zsolnay Factory, Pécs.
Vilmos Zsolnay's gift
to Jenő Radisics**

Pécs, 1898,

keménycserep, eosin

(Iparművészeti

Múzeum, Budapest) /

Pécs, 1898,

earthenware, eosin

*(Museum of Applied
Arts, Budapest)*

[12,8 x Ø 8,5 cm]

Az újabb nemzedék tagjai azonban már felkészült szakembereknek számítottak a művészetekhez való affinitásnak, az előző nemzedéktől átvett ismereteknek, valamint a külföldi tanulmányutak tapasztalatainak köszönhetően.

Radisics szinte egész Európát beutazta, és széles körű nemzetközi kapcsolatokat létesített szakmai tudása, kellemes modora és kitűnő nyelvismerete révén. Walter Crane karikatúrája magyar díszöltözékben örökítette meg, a torinói nemzetközi kiállítás zsűrijében.⁵ Ez a rajz jelzésértékű: büszke magyarságát öltözködésével is hirdette.

Elődje a múzeumi főigazgatói székben Ráth György, a 48-as nemzedék tagja volt, akitől egy nemzedéknyi idő választotta el. Az „apák” generációját követte a *Gründerzeit*⁶ korának fiatal nemzedéke, akik a kiegyezés után nőttek fel, s kiaknázhatták a magyar liberalizmus adta lehetőségeket. Sok esetben karöltve dolgoztak az 1848–49-es szabadságharcban részt vevő, a vereséget követő visszavonultság után ismét aktívvá váló, tapasztalt egyéniségekkel, mint Pulszky Ferenc, vagy Ráth György.

Még árnyaltabbá teszi ezt a hátteret, hogy Radisics 1883-ban Horvát Boldizsár liberális reformpolitikus igazságügy-miniszter lányát vette feleségül, s így sógorságba került apósa másik vejével, Eötvös Loránddal. Radisics ekkor már Ráth György mellett az Iparművészeti Múzeumban dolgozott; 1881-ben került oda a minisztériumból, fogalmazói és őrí feladatok ellátására. 1885-ben múzeumi titkári, 1887-ben igazgatói kinevezést kapott. Ráth és Radisics kitűnően dolgozott együtt, ahogy ez az intézményi dokumentumokból és munkájuk eredményességéből lesűrhető. Közös munkájuk révén a múzeum nemzetközi színvonalú intézménnyé vált, ezzel a tekintélyes európai közgyűjtemények rangjára emelkedett. Ráth volt a szervező elme, aki végigvitte az Üllői úti palota felépítését, kialakította a múzeum struktúráját, Radisics pedig – Pekár Gyula megfogalmazása szerint *az ízlés nagymestere*⁷ – kitűnő kvalitásérzéke révén már besztottként is a gyűjtemény tárgyainak gyarapításával foglalkozott.

Főigazgatósága alatt aztán Radisics markánsan meghatározta a múzeum célját és feladatát. Kialakította

Fotó: Jakcsy Iván / Iparművészeti Múzeum, Budapest

gyűjteményi koncepcióját és programját: történeti és kortárs kiállításokat rendezett, kiadványokat írt és jelentetett meg, mindenekfölött azonban kulcsfontosságú volt már említett gyűjteménygyarapítási tevékenysége. Elsősorban nem technikátörténeti, művészeti központú, hanem kifejezetten művészeti intézményt fejlesztett, ahol az egyetemes stílusok és a nemzeti sajátosságok bemutatásának egyaránt teret adott. A történeti visszatekintés mellett saját korának problémái, a kortárs iparművészet, a nemzeti ipar útkeresései is érdekelték. A múzeum aktív intézményként vett részt a kor művészeti, iparművészeti életében. Az Üllői úti épület kiállításaiival és előadásaival mint a modern iparművészet háza kapcsolódott be Európa kulturális vérkeringésébe, s vált az egyetemleges törekvések részévé.

Egy-két, a korszakkal foglalkozó művészettörténészen kívül azonban Radisicsot, minden érdeme ellenére, szinte senki nem ismeri: a szakma elfeledte, soha nem adta meg a neki kijáró tiszteletet. Csak újabban, az Iparművészeti Múzeum 2006 óta látható állandó

kiállítása igyekszik ébren tartani emlékét, és a Díszteremben – a kiállítási installációktól függően – olykor látható az emléktábla, amit még 1921-ben készítettek az emlékére (igaz, eredetileg az Előcsarnokban helyezték el). Gazdag életműve mind a mai napig fel-

**Francesco Xanto Avelli
– Giorgio Andreoli:
Dísztal Jupiter és
Semele történetének
ábrázolásával. Vétel a
Spitzer-aukción, Párizs,
1893 / Francesco Xanto
Avelli – Giorgio
Andreoli: Ornamental
plate with the scene of
Jupiter and Semele.
Acquired at the Spitzer
Auction, Paris, 1893
Urbino–Gubbio,
1529, majolika,
korongolt, színesen
festett, lüszterezett
(Iparművészeti
Múzeum, Budapest) /
Urbino–Gubbio,
1529, majolica,
thrown, polychrome
painting, painted
with lustre (Museum
of Applied Arts,
Budapest)
[5 x Ø 26 cm]**

dolgozatlan, írásaiból sem jelent meg tanulmánykötet. Publikációi pedig nem öncélú teóriák vagy önálló kutatások eredményei, hanem minden esetben a múzeumhoz, annak állandó és időszakos kiállításaihoz kapcsolódó tanulmányok.

Radisics megvalósította azt a törekvést – amit 1878-ban a szervezeti szabályzatban megfogalmaztak –, hogy az intézmény gyűjtse a magyar és a külföldi, régi

Fotó: Áment Gellért / Iparművészeti Múzeum, Budapest

Émile Gallé: Váza rovarfigurákkal. Louis Delamarre-Didot vásárlása a múzeum részére az 1889. évi párizsi világiállításról, 1890 / Émile Gallé: Vase with insect figures. Acquired by Louis Delamarre-Didot for the Museum from works on show at the Paris World Fair of 1889, 1890
Nancy, 1889, jelzett, formába fúvott, réteges üveg, savmaratott, csiszolt (Iparművészeti Múzeum, Budapest) / Nancy, 1889, signed, mould-blown, layered glass, etched, polished (Museum of Applied Arts, Budapest)
[16 x Ø 15 cm]

és kortárs tárgyakat. Nagy ívű múzeumi koncepciójában egybefonódik európaiság és magyarság, tradíció és korszerűség. A *Magyar Iparművészet* című folyóirat első évfolyamában, immár főigazgatóként, összefoglalta a múzeum feladatait. Hangsúlyozta a múzeum közművelődésre és nemzeti iparra irányuló hatását, áttételesen műiparformáló és nemzetgazdasági szerepét. A magyar iparművészet fejlődésének két sarkalatos pontja a nemzeti jelleg megőrzése és az európai modern irányzatok megismerése. A múzeumnak kö-

Fotó: Áment Gellért / Iparművészeti Múzeum, Budapest

Váza. Dán Királyi Porcelángyár, Koppenhága. Vétel a gyártó cégtől, 1897 / Vase. Danish Royal Porcelain Manufactory, Copenhagen. Acquired from the manufacturer, 1897
Koppenhága, 1896–1897, jelzett, porcelán, máz alatt színesen festett, magasság: 18,5 cm, talpátmérő: 6,5 cm (Iparművészeti Múzeum, Budapest) / Copenhagen, 1896–1897, signed, porcelain, underglaze polychrome painting, height: 18,5 cm, base diameter: 6,5 cm (Museum of Applied Arts, Budapest)

vetendő példát, alapot kell adnia: „[...] legyen magyar; nemzeti a múzeum, hogy hazánk uralja a helyzetet.” A lehetőleg teljes és gazdag múzeumi gyűjtemény az új, tehetséges iparosnemzedék felnevelésének origója, emellett azonban elengedhetetlen a könyvtár és az iparművészeti iskola aktív, hatékony munkája. „Az iparosoknak mintakul, a nagy közönségnek ízlése nemesbítése czéljából [...]”⁸ a múzeum Üllői úti épületében 1897-ben nyílt meg az állandó kiállítás, Radisics Jenő rendezésében.

Radisics gyűjteménygyarapítási tevékenysége évtizedeket fog át. A múzeum gyűjteményét megalapozó anyagot – amely a Magyar Nemzeti Múzeum régiségtárából átvett egyetemes iparművészeti tárgyakat és az 1873-as bécsi világkiállítás vásárlásait, donátorok adományait jelentette – jócskán gyarapította: az első világháború első évében 17 ezer tételszámú tárgy volt a múzeumban.

Az egyetemes történeti értékek, iparművészeti remekek külföldi aukciókról, kereskedőktől, műgyűjteményekből kerültek a múzeumba, Radisics mozgékonyságának, széles látókörének köszönhetően. Különös érzékkel viseltetett a magyar emlékek iránt, és igyekezett a vidéken lévő, a kallódás, pusztulás veszélyének kitett iparművészeti tárgyakat összegyűjteni. A megóvás, leletmentés gondolata igen korán megjelent, s nemcsak a berendezési tárgyakra korlátozódott, hanem az enteriőrök minden elemére, a mennyezeteiket vagy stukkós építészeti elemeket is beleértve. Építészet, műemlékvédelem, enteriőrművészet egybeforrt, összekapcsolódott a mentési munkálatok során.

Radisics szerzeményezési tevékenységében és kiállítási koncepciójában is túllépett az egyébként szigorúan művészeti szerint elrendezett gyűjteményeken. A merev, technikai, anyag- és mesterségbeli központúság helyett igyekezett a honi ipar történetét bemutatni, a nemzeti sajátosságokat, a jellegzetesen magyar díszítőművészetet kidomborítani, követni a stílusok változásait. A nagyszabású milleniumi bemutatók kapcsán írásában élvezettel és nyomatékosan ismertetette a jellegzetes magyar vonásokat tükröző enteriőröket. Radisics nagy eszméje a történeti szobasorozat gondolata, amely a 16. századtól a 19. századig mutatott volna be kitűnő magyar enteriőröket. E nagyvo-

nalú stílustörténeti idea, amely korabeli enteriőrökben öltött volna testet, és egy-egy korszak hangulatát is igyekezett volna visszaadni – felismerhetően Bode muzeális koncepciójával rokon, aki egy-egy stíluskorszakot a maga teljességében igyekezett bemutatni. (Ezen koncepció követése nagymértékben segíthetné szakmánk jelenleg felmerülő kérdéseinek megválaszolását.)

Radisics vitathatatlan érdeme, hogy felismerte, az Országos Iparművészeti Múzeumban van a helyük a magyar iparművészet-történetet reprezentáló enteriőröknek, akárcsak az egyetemes iparművészeti fejlődést bemutató pazar daraboknak, ritkaságoknak. E kvalitásos tárgyak jelentősége teljes mivoltukban a nemzetközi és hazai összefüggéseket feltáró, országos múzeumi reprezentációban bontakozhat ki a legpregnansabban. Itt ugyanis a kitűnő tárgyak, enteriőrök egy általános, nagy ívű fejlődést, stílusváltozást bemutató történeti áttekintés részeseivé válnak, amelyben

Ernest H. Simpson: Tervezet patronfestéshez. Vétel a National Competition (angol nemzeti verseny) anyagából, 1898 / Ernest H. Simpson: Stencilled decoration design. Acquired from the entries for the National Competition in the United Kingdom, its colonies and dependencies, 1898

Bradford, 1898, papír; tempera (Iparművészeti Múzeum, Adattár, Budapest) /
Bradford, 1898, paper, tempera (Archive, Museum of Applied Arts, Budapest)
 [56,5x98 cm]

Fotó: Ament Gellért / Iparművészeti Múzeum, Budapest

Eugène Gaillard:
Falifogas. Vétel az
1900. évi párizsi
világkiállítás
anyagából, Siegfried
Bing L'Art Nouveau
galériájából, 1900 /
Eugène Gaillard: Coat
rack. Acquired from
works on show at the
Paris World Fair of
1900, from Siegfried
Bing's L'Art Nouveau
gallery, 1900

Párizs, 1900 körül,
faragott diófa, öntött
és cizellált sárgaréz
kampók, magasság:
48 cm, szélesség:
70 cm (Iparművészeti
Múzeum, Budapest) /
Paris, c. 1900, carved
walnut wood, cast and
chiselled brass, height:
48 cm, width: 70 cm
(Museum of Applied
Arts, Budapest)

Fotó: Áment Gellért / Iparművészeti Múzeum, Budapest

egyetemesség és magyar identitás egyaránt megtestesül. A teljesség igénye és az egyetemesség igénye okán a másolatoknak is van jogosultságuk – legyenek azok galvanók vagy éppen fotók. Radisics javaslatára került sor az üzleti szempontból sikeres galvanoplasztikai műhely felállítására. Számos műtárgy- és kiállításfelvételen túl a koronázási jelvényekről készült első fotók szintén Radisics kezdeményezésének köszönhetőek.

Míg a régi egyetemes és magyar iparművészeti tárgyak megszerzésében kiváló kvalitásérzéke nyilvánult meg, a kortárs vásárlásoknál ezeken túl szellemi nyitottsága is érvényesült. Felismerte a keleti művészet szerepét, igen korán levelezésbe bocsátkozott a Maison de l'Art Nouveau galéria alapítójával, a szecessziós és keleti tárgyakkal kereskedő Siegfried (Samuel) Binggel. Radisics szerzeményezésének máig ható egyik fő eredménye, hogy megteremtette a múzeum európai

Louis Comfort Tiffany: Díszüveg. Vétel az 1898. évi,
budapesti, A modern művészet című kiállítás anyagából,
1898 / Louis Comfort Tiffany: Decorative glass.
Acquired from works on show at the exhibition 'Modern Art'
in Budapest in 1898, 1898

New York, 1898, jelzett, fúvott üveg, magasság: 27,5 cm,
talpátmérő: 9 cm (Iparművészeti Múzeum, Budapest) /
New York, 1898, signed, blown glass, height: 27,5 cm,
base diameter: 9 cm (Museum of Applied Arts, Budapest)

Fotó: Kolozs Ágnes / Iparművészeti Múzeum, Budapest

szintű és rangú szecessziós gyűjteményét. A kortárs alkotások iránti fogékonyság és kifinomult érzékenység pompás gyűjteményt eredményezett. Megtörve a korábbi, német-osztrák kulturális orientációt, előtérbe helyezte az angol és francia művészetet. Ezen túlmenően elsőként fedezett fel a magyar törekvésekhez hasonló irányultságot az észak-európai népek művészetében. Jelentős tárggyűjteménnyel tért haza első észak-európai útjáról (1897). Nagyszabású és korszakos jelentőségű vásárlásokat bonyolított le két párizsi világkiállításon: 1889-ben a jeles mecénás, Louis Delamarre-Didot támogatásával, majd 1900-ban első sorban francia és japán tárgyakat szerzeményezve, magyar költségvetési forrásból.

Az Iparművészeti Múzeumba külföldi kapcsolatainak és nemzetközi tekintélyének köszönhetően jelentős vendégkiállításokat hozott, amelyekről szintén sikerült kapitális darabokat megszereznie. Az új korszak nyitányát 1898-ban *A modern művészet* című tárlat jelentette, amikor többek között az első Tiffany-üvegeket vásárolta meg a múzeum számára. Ugyanebben az évben az angol nemzeti verseny díjnyertes alkotásaiból rendezett tárlat anyagát maga Radisics Jenő válogatta ki. A vendégkiállítások egymást követték: 1900-ban Walter Crane mutatkozott be, 1902-ben a brit iparművészeti kiállítás nyílt, 1907-ben pedig a jeles grafikus, Aubrey V. Beardsley önálló tárlata, majd 1909-ben svéd háziipari és népművészeti kiállítás. 1911-ben japán iparművészeti kiállításra került sor.

A kortárs magyar tárgyakat Radisics főként a múzeum és az Iparművészeti Társulat évről évre közösen megrendezett karácsonyi kiállításáról szerzeményezte. Aktív tagja volt az Iparművészeti Társulatnak, s

Eugène Gaillard: Hátasszék. Vétel az 1900. évi párizsi világkiállítás anyagából, Siegfried Bing L'Art Nouveau galériájából, 1900 / Eugène Gaillard: Backed chair. Acquired from works on show at the Paris World Fair of 1900, from Siegfried Bing's L'Art Nouveau gallery, 1900

Párizs, 1900, faragott diófa, kárpit: préselt, metszett és domborított bőr (Iparművészeti Múzeum, Budapest) / Paris, 1900, carved walnut, upholstery: pressed, cut and embossed leather (Museum of Applied Arts, Budapest)
[93,5x44x44 cm]

Fotó: Mudrák Attila / Iparművészeti Múzeum, Budapest

ezen keresztül is sokat tett a magyar művészek külföldi elismertségeért. Számos, külföldön szervezett kiállítás magyar anyagának előkészítésében, rendezésében részt vett, Szentpétervártól Párizsig, Londenig. Nemzetközi szakértői hírnevének köszönhetően bírálóbizottsági tag volt több külföldi kiállításon, s érdemeit nemzetközi kitüntetések egész sorával ismerték el. Több művészeti és tudományos társulat tiszteletbeli és választmányi tagjává delegálta.

Kapcsolatai kitűnőek voltak a műgyűjtőkkel, sőt a korabeli műkereskedőkkel is, s ennek hozadéka az intézmény számára nemcsak Radisics igazgatósága idején volt kézzelfogható, hanem még a két világháború közötti időszakban is. Több bemutatót rendezett magángyűjtők anyagából (pl. 1891: Műbarátok Köre legyezőkiállítása, 1907: „amateur gyűjtők”, azaz magángyűjteményi kiállítás). Kiállításai a sokoldalúságát, szakmai felkészültségét, forma- és stílusérzékenységét bizonyították. A korabeli tárlatokat többnyire katalógusok, kiadványok kísérték, amelyek összeállítása, megírása elsősorban Radisics nevéhez kötődik. Számos cikke jelent meg szakmai kiadványokban. Díszalbumok, reprezentatív kötetek kiadásában, folyóirat-szerkesztésben is közreműködött, olykor egykori professzoraival, Pulszky Károllyal, Pasteiner Gyulával dolgozván együtt. A kiállításokhoz, a különböző gyűjteményegységekhez kapcsolódva népszerűsítő, ismeretterjesztő előadásokat tartott, az ipari munkások számára pedig ingyenes vasárnapi oktatásokat szervezett.

Radisics életművének fő tanulsága és sikerének titka: az elméleten és tárgyismereten alapuló gyakorlat szinte megfoghatatlan egysége, szakmai felkészültségének, tudásának és kiváló személyiségének összhangja.

HORVÁTH HILDA
művészettörténész

Jegyzetek

1. Radisics Jenő életrajzáról és tevékenységéről részletesebben: *Magyar Múzeumi Arcképcsarnok*. Pulszky Társaság – Társoly Kiadó, Budapest, 2002, 725–727. Köszönöm Barkóczi István szerkesztési tanácsait.
2. Mravik László (szerk.): *Pulszky Károly emlékének*. Kiállítási katalógus. Szépművészeti Múzeum, Budapest, 1988, 6.
3. Petrovics Eleknek, a Szépművészeti Múzeum igazgatójának levele Radisics Elemérnek, R. Jenő fiának, 1931. VIII. 30.

Iparművészeti Múzeum, Adattár, Személyi dossziék: Radisics Jenő.

4. 1904-ben Kaiser-Friedrich-Museum néven nyitották meg, 1956 óta viseli Bode nevét.
5. A karikatúra megjelent a *Magyar Iparművészet* 2013/1. számának 45. oldalán.
6. A német történetírásban a „Gründerzeit” fogalma a német egység megeremtése (1871) utáni időszakra vonatkozik, amikor a német ipar nagymérvű fejlődésnek indult. Magyarországon az 1867-es kiegyezés tette lehetővé a magyar gazdaság fellendülését, azaz a század utolsó harmada a hazai Gründerzeit.
7. Csányi Károly: Radisics Jenő. *Magyar Iparművészet*, 1917, 3.
8. Iparművészeti Múzeum, Adattár, 1897/184.

Fotó: Áment Gellért / Iparművészeti Múzeum, Budapest

→
René-Jules Lalique:
Függő, láncsal. Vétel a
művéstől, Párizs, 1904
/ René-Jules Lalique:
Pendant with chain.
Acquired from the
artist, Paris, 1904
Párizs, 1900 körül,
jelzett, arany, aszúr-
zománc, maratott
üveg, gyémánt,
magasság: 9,5 cm
(Iparművészeti
Múzeum, Budapest) /
Paris, c. 1900, signed,
gold, plique-à-jour
enamel, corroded glass,
diamond, height:
9,5 cm (Museum of
Applied Arts,
Budapest)

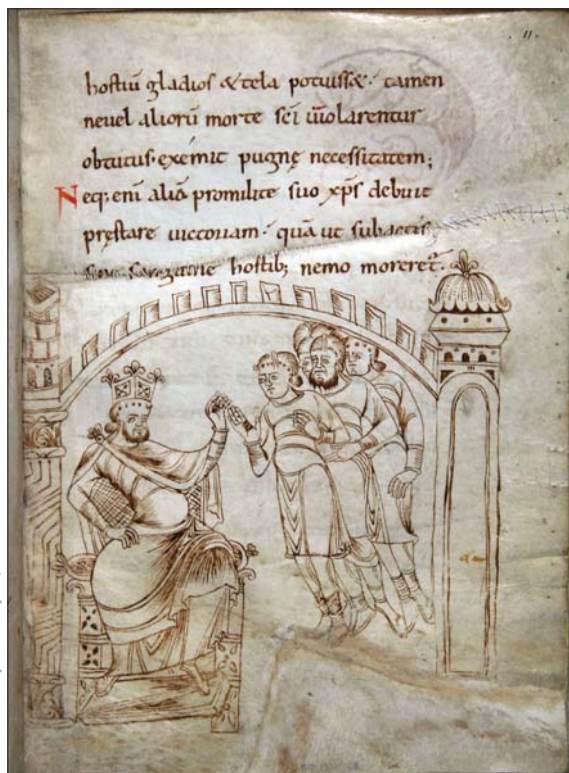
Szent Márton és Pannónia

Kereszténység a római világ határán
– régészeti kiállítás Pannonhalmán és Szombathelyen

Magyarország Kormánya a 2016-os esztendőt Szent Márton-émlékvé nyilvánította. A római katolikus egyház által is nagyra becsült, pannóniai születésű szentre, a franciaországi Tours város egykori püspökére minden bizonnyal ott is méltó módon emlékeznek, talán különös tekintettel arra is, hogy Ferenc pápa, mint az egyház feje, ezt az évet az irgalmasság évének határozta meg. Szent Márton személyiségéhez, a római katonából püspökké lett férfiúhoz pedig

Fotó: Bibliothèque Municipale, Tours

Fotó: Bibliothèque Municipale, Tours

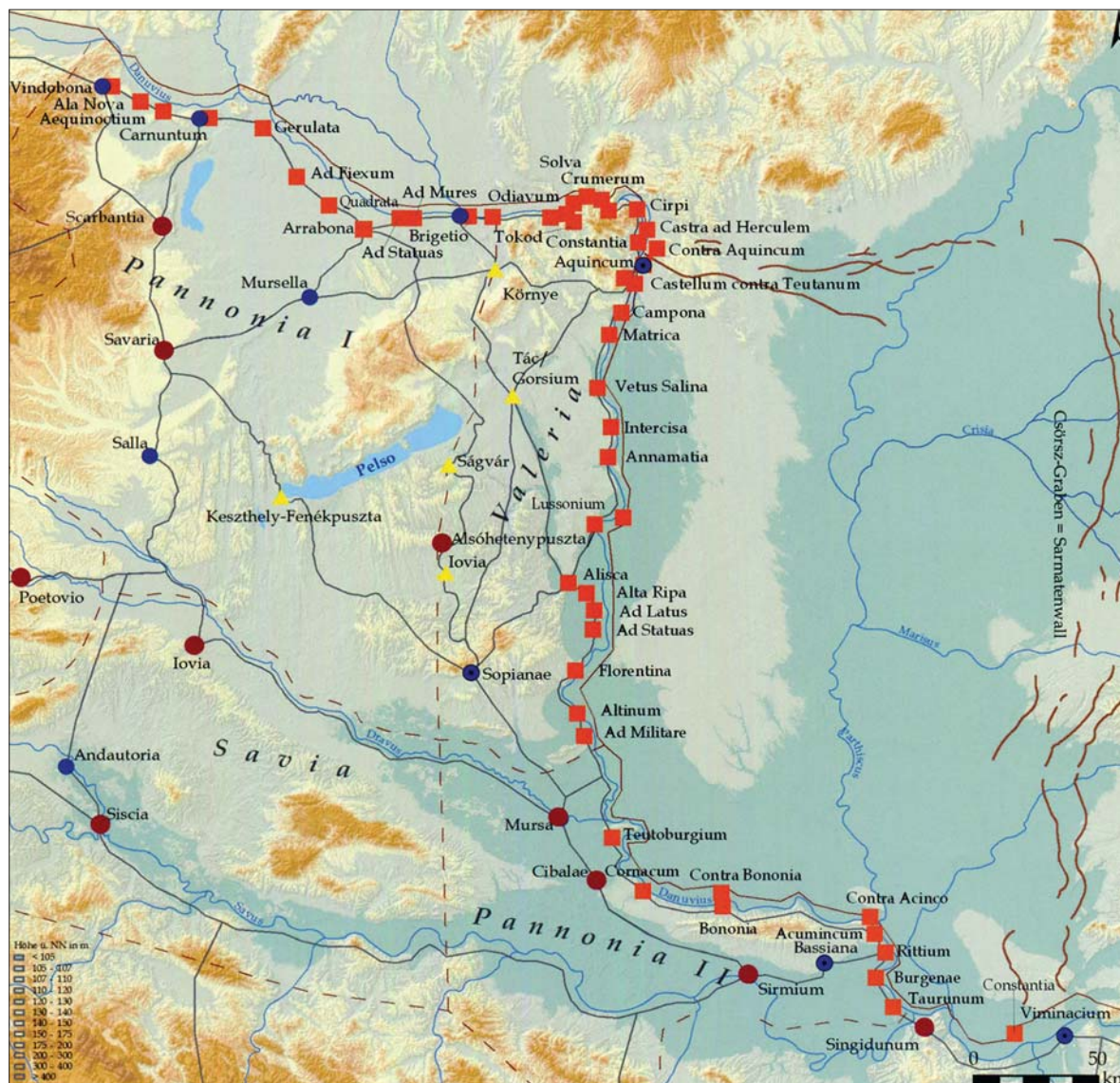
Illusztráció Sulpicius Severus Vita Sancti Martini című művéhez. Szent Márton kéri Julianus Apostata császártól a katonai szolgálat alóli felmentését (a kódex jelzete, lapszáma: Ms 1018, f. 11.) / **Illustration for Vita Sancti Martini by Sulpicius Severus.** Saint Martin asks Emperor Julian the Apostate for his discharge from military service (codex date, page number: Ms 1018, f. 11.) / 11. század vége (Bibliothèque Municipale, Tours) / late 11th c. (Bibliothèque Municipale, Tours)

– aki a legenda szerint az út mentén fagyoskodó szegény embernek az iránta érzett irgalmából a kardjával kettévágott fél köpenyét adta oda – éppen ez az

Illusztrációk Sulpicius Severus Vita Sancti Martini című művéhez. Fent: Szent Márton álma. Lent: Szent Márton megosztja köpenyét a koldussal (a kódex jelzete, lapszáma: Ms 1018, f. 9v.) / **Illustrations for Vita Sancti Martini by Sulpicius Severus.** Above: Saint Martin's dream. Below: Saint Martin sharing his cloak with a beggar (codex date, page number: Ms 1018, f. 9v.) / 11. század vége (Bibliothèque Municipale, Tours) / late 11th c. (Bibliothèque Municipale, Tours)

**Pannónia térképe
az ókeresztény korban.
Készítette: Éber Magda
/ Map of the Roman
province of Pannonia
in the early Christian
period by Magda Éber**

örök érvényű, érzelmektől is áthatott gesztus kapcsolódik, amelynek számos árnyalatával foglalkozott már egyház, író, történész kutató, művészettörténész, régész. Annak a két, egymással tudatosan összefüggő kiállításnak, valamint az azokhoz társuló kiterjedt rendezvénysorozatoknak, amelyek Magyarországon a

Szent Márton-év gondolköréhez kapcsolódnak, e szakterületek munkásai teremtették meg az alapjait, a tartalmát, a körülményeit és az elgondolkodtató kérdéseit is. A két fő rendezvényhelyszín Szombathely és Pannonhalma.

Az 1700 éve, 316-ban a mai Szombathely területén,

Savariában született Márton – apja is római katona volt – ifjúkorát Ticinumban, a mai Paviában töltötte, és 15 éves korában belépett a római hadseregbe. Hilaris püspök tanításainak hatására 339-ben megkeresztelkedett, szülővárosába visszatérve édesanyját is megkeresztelte. Térítő tevékenységét még tours-i püspökké választása előtt kezdte meg Galliában, ahol kolostorokat, szerzetesrendeket alapított, és 397-ben bekövetkezett haláláig folytatta mindezek mellett gyógyító tevékenységét is. Tours-ban, sírja fölé kápolnát emeltettek.

A történeti kutatások szerint Márton személyével kapcsolatban szinte egyáltalán nem maradtak fenn tárgyi emlékek. Ezért az említett két nagy intézmény vezetőinek szakemberek bevonásával született elhatározása szerint – mivel mindkét település sajátjának érzi a Szent Márton-i örökséget – két, egymással összefüggő kiállításon mutatják be annak a kora középkori időszaknak a Pannónia területén feltárt leletanyagát, illetve a kultúrtörténeti összefüggéseket, amikor a római provinciákban a kereszténység fokozatosan tért hódított. Pannónia és Savaria történetének alakulását a szombathelyi Iseum Savariensében látják a kutatók, a Pannonhalmi Apátsági Múzeumban viszont Szent Márton korát és az azt követő 4–8. századi időszakot jelenítik meg a régészeti leletanyag bemutatásával. Mindkét kiállítás él egyebek mellett azzal a modern muzeológiai gyakorlattal, amely sze-

rint az eredetileg gyakorta kicsiny méretű tárgyaknak vagy azok töredékeinek digitális technikával felnagyított képei látványos közelségben élvezhetőek, a rendezés pedig jó módszerrel vezeti a tárlatlátogatót kétnyelvű eligazító szövegekkel a ritkaságokat őrző, jól megvilágított és jó magasságban elhelyezett üvegvitrinek között. Ez a manapság elvileg megszokottnak mondható igényesség egyáltalán nem mellékes szempont ez esetben, amikor mintegy két évezrednyi, feledésbe merült történelmi ismeretanyagot szeretnének a tudósok szellemi védőhálóként aláhelyezni a végül is kevés műtárggyal illusztrált történetekhez.

A két kiállítás főkurátora, Takács Imre művészettörténész szerint ezekkel a tárlatokkal, valamint a hozzájuk kapcsolódó számos szakmai rendezvénnyel és nem utolsósorban a 328 oldalas, húsz tanulmányt tartalmazó, gazdagon illusztrált katalógussal a művészettörténész-régész szakma egy régi adósságát törlesztette: a kora kereszténység pannóniai, illetve Kárpát-medencei kialakulásának bemutatását. Ez utóbbit Takács Imrével együtt Tóth Endre és Vida Tivadar régészek szerkesztették.

A pannonhalmi főpát, Várszegi Asztrik előszavával megjelent kötet egyik rendkívüli erénye, hogy megismertet a Sulpicius Severus latin szövegéből többek által magyarra fordított *Szent Márton – Élete, Levelek, Dialógusokkal*, amelyet a Pannonhalmi Főapátság és a Bencés Kiadó 2016 májusában önálló kiadványként megjelentetett. Sulpicius Severus is olyan fiatalember volt, aki jómódú életéről lemondva, ügyvédi tevékenységét abbahagyva részben visszavonult a birtokára, ott ő is létrehozott szerzetesi közösséget, és írói tehetségét a keresztény eszmények megörökítésének

Hagymafejes díszű fibula kereszttel, Kolozsvár környéki apahidai sírleletek / Onion knob fibula with cross from the Apahida necropolis near Kolozsvár (now Cluj-Napoca, Romania)

Nyugat- vagy Kelet-római Birodalom, 5. vagy 6. század, arany (Muzeul Național de Istorie a României, Bukarest) / Western or Eastern Roman Empire, 5th or 6th c., gold (Muzeul Național de Istorie a României, Bucharest)

Gyűrű négy kereszttel, Kolozsvár környéki apahidai sírleletek / Ring with four crosses from the Apahida necropolis near Kolozsvár (now Cluj-Napoca, Romania)

5. vagy 6. század, arany, niellóberakás (Muzeul Național de Istorie a României, Bukarest) / 5th or 6th c., gold, niello inlay (Muzeul Național de Istorie a României, Bucharest)

Előkelő nő kereszttel és monogrammal díszített bizánci karperece, a bizánci császári udvar és az avar előkelők közötti diplomáciai ajándékok példája, Kölked-Feketekapu, B temető, 119. sír / A noble woman's Byzantine bracelet decorated with cross and initials, an example for diplomatic gifts between the Byzantine imperial court and Avar nobles. Kölked-Feketekapu, cemetery B, grave No. 119

6. század, arany, niellóberakás (Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest) / 6th c., gold, niello inlay (Hungarian National Museum, Budapest)

Fotó: Áment Gellért / Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest

szentelte, és miután felkereste Mártont Tours-ban, elhatározta, hogy megírja az életét. Ez a latinul írott életrajz teszi hitelessé az igaz Szent Márton-i magatartást. Élettörténete révén szinte közvetlenül nyelhetünk bepillantást a Római Birodalom hanyatlásának és a kereszténység követésének időszakába. Ráadásul egy, a saját egyházi berkeivel is gyakori nézeteltérésű személy magatartásán keresztül. „Márton belső egyéniségének, lelkének alakulása hosszú és nagy út. [...] Hűségesen és megbízható módon szolgálja a császárt és a birodalmat. Fiatalon megismeri Jézus Krisztust [...], s ahogy átítatja az Evangélium, lett az új választásában is megbízható szolgáló” – írja Várszegi Asztrik, majd idézi a szent híressé vált mondását: „Eddig neked szolgáltam – szolgált a császárhoz –, engedd meg, hogy most már Istennek katonáskodjam.” Eppen a krisztusi elvekhez való kitartó ragaszkodása okozta a püspöktársaival kialakult feszültségeit. Ezért volt nagy jelentősége annak, hogy Sulpicius Severus 405 körül megjelentette a platóni dialógusok formájában fogalmazott másik írását, a *Dialógusokat*, amely a fordító – Dejesics Konrád OSB – szerint meglepő vonásokkal ábrázolja Szent Mártont. Hasonlóképpen hiteles, kortársi történelmi és teológiai forrásként tekinthetünk Sulpicius Severus három levelére, amelyekben Márton életét is érinti. A magyarul most először megjelent szöveges források nyomán merülhet fel bennünk számos gondolat. Egyrészt az egykori bátor, harcos férfiak elkötelezettségével, kitartásával, az új, a békességet és szeretetet

Fotó: Áment Gellért / MNM, Budapest

Kardöv verete, Szentendre-Pannóniatelep, 34. sír / Embossing of a sword belt. Szentendre-Pannóniatelep, grave No. 34
6. század utolsó harmada, rézlemez, öntött ezüst, véset, niellóberakás (Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest) / last third of 6th c., copper plate, cast silver, engraved, niello inlay (Hungarian National Museum, Budapest)
[2x4,7 cm]

hirdető eszmények iránti érdeklődésükkel kapcsolatban, az esetleges üldöztetés vállalásáról nem is szólva. Másrészt irigylésre méltó az akkori társadalom elitjéhez tartozó személyek tudatossága, választása, mivel ideáikat a gyakorlatban is megvalósították. S ha hozzávesszük azokat a hatalmas, a kereszténység megszilárdulásáig tartó népvándorlási hullámokat, amelyek a Római Birodalom utáni évszázadokat jellemzik a gepidáktól az avarokon, a hunokon át azok számos belső, egymástól eltérő, kisebb-nagyobb törzsi válfajáig, akkor még plasztikusabban jelenik meg Szent Márton és kortársai keresztényi elkötelezettségének a szilárdsága.

A szombathelyi Martineum Felnőttképző Akadémia Szent Márton-sorozatában konferencia keretében is előadott témák jelentősen hozzájárultak ennek a kora keresztény korszaknak a megértéséhez. A két, egymást kiegészítő kiállítás pedig a főként maradandóbb anyagokból – fémből és üvegből – készült tárgyakon keresztül illusztrálja ezt az átmeneti korszakot, amelyben az Augustus császár idején zajló hódító háborúk után – amelyekkel bekebelezték a mai Európa csaknem egészét, Britanniát is beleértve –, mikor még élt Diocletianus császár kegyetlen keresztényüldözésének emléke, lassan a rómaiak mégis inkább a birodalmi egység megőrzésével kezdtek el foglalkozni. Közis-

mert, hogy a kereszténység elterjedésének lehetőségét Nagy Konstantin császár teremtette meg, aki a legendák szerint egy látomás hatására tért meg, maga is megkeresztelkedett a halálos ágyán, de már korábban megszüntette a keresztények üldözését. Az események megértéséhez számos tény közül fel kell idéznünk, hogy a birodalomban a császárok városokat alapítottak, és ezekben a méreteikben is gyarapodó városokban találta meg a kereszténység is az alappilléreit. Pannónia tartomány határait északon és keleten a Duna, nyugaton az Alpok keleti vonulata, délen a dalmatiai határvidékre eső Száva folyó alkotta. Pannónia területén legalább húsz várost hoztak létre, amelyek közül kiemelkedett a Száva partján fekvő Sirmium, amely egészen a magyar honfoglalás koráig püspökségi szinten vezető szerepet játszott, miközben teológiai – és nyilván hatalmi értelemben is – az ariánusok és az ortodox papok vívták küzdelmeiket. Mártont éppen az ariánus papok üldözték el szülőföldjéről.

Pannónia kora keresztény korszakaiban ezen a területen egymást váltották a hun uralom alól kiszabadult germán törzsek, a keleti gótok, majd a longobárdok, s utánuk az avarok. Ezen időkből a korábban csak katonai székhelyül szolgáló Savaria és Sopianae polgári székhellyé is váltak, akárcsak Aquincum. Az átmenet emlékhelyei és azok régészeti leletei – természetesen számos más vidéki lelőhellyel egyetemben – elsősorban itt voltak találhatóak. Hosszú idő telt el, amíg például keresztény bazilikát építettek föl, de az élők s a halottak számára emelt építmények jól jelzik a változásokat. A magukat fidelesnek nevező keresztények által alkalmazott vagy viselt Krisztus-monogram azonban csak a 4. században vált kizárólagosan keresztény jelképpé. A római és a keresztény szellemiségű sírkövek még beszédesebb példákat mutatnak, akárcsak a ládikaveretek, vagy a feliratos gyűrűk. De az ellentéteket is éppen a temetkezési szokások változásából követhetjük. A keresztények számára a sokistenhit nem volt összeegyeztethető saját vallási felfogásukkal, a pogányok számára azonban nem is elsősorban az egyistenhit elfogadása okozott nehézséget, hanem a világmindenség szakralitásának keresztény értelmezése, a szentség fogalmának az átalakulá-

sa. A korábbi sokféle kultikus rituálék helyét fokozatosan átvette a kereszténység sokkal inkább szellemi tevékenységre koncentráló gyakorlata a mindennapokban is. A néphitet a mágikusság, a keresztényeket a vallásgyakorlásnak az ima által elért istenélménye jellemezte, s ezt az ellentétet évezredekig sem sikerült feloldani. Ugyanakkor a kereszténység sok mindent átvett a rómaiaktól, „mit a kereszténység elbírt”, öröklött kész formákat, ahogyan azt a régészek be is bizonyították. Ezek közül a legfontosabbak bizonyos motívumok voltak, közülük is a mécseseken, olajlámpásokon vagy egy 4. századi vassisak orrvédőjén is fennmaradt krisztogramok. A kedvelt ajándéktárgynak számító, talpukon aranyfestéses, vagy két lap közé illesztett aranylappal díszített üveg poharak a polgári életben teret nyert szellemi irány követésének is jó példái.

Fotó: Áment Gellért / Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest

→ **Rekeszdíszes, köberakásos lemezkereszt, Lesencetomaj-Piroskereszt, 782. sír / Plate cross with cloisonné decoration and stone inlay. Lesencetomaj-Piroskereszt, grave No. 782. 8. század második fele – 9. század eleje, rosszezüst, kő, üveg (Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém) / second half of 8th c. – early 9th c., bronze, stone, glass (Laczkó Dezső Museum, Veszprém) [7,2x7,2 cm]**

← **A II. germán állat-ornamentika szalagfonataival díszített korongfibula, Kölked-Feketekapu, B temető, 119. sír / Round fibula decorated with ribbon interlace of German animal style II. Kölked-Feketekapu, cemetery B, grave No. 119. 7. század eleje, arany, vésett, filigrán-technika, niellóberakás (Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest) / early 7th c., gold, engraved, filigree technique, niello inlay (Hungarian National Museum, Budapest) [Ø 8,4–8,6 cm]**

Különös együtttest sikerült bemutatni a Pannonhalmi Apátsági Múzeumban azokból az időkbeli, amikor a 4–8. században betörő pogányok fokozatosan átvették az itt maradt keresztények vallását és kultúráját. Ezt a szimbolikus hatalmi jelentőségű jelvényeken, fibulákon, arany- és ezüstkereszteken át követhetjük. Ugyancsak a pannonhalmi kiállítás számos aranytárgya közül kiemelkedő a kora középkori Közép-Európa egyik legértékesebb kincsleletéből, az úgynevezett nagyszentmiklósi aranykincsből való négy edény, a rajtuk látható keresztény jelképek utalásai miatt. Ezeket szokás a pogány hagyományokhoz is kötni, mivel az avar kagán kincstárából való aranytárgyakon már látható a keresztény vallásra utaló jel, és a tudósok kérdésfelvetése szerint Géza fejedelem megkeresztelkedése után lehetséges a kagán megkeresztelése is.

A megmaradt épületrészek, tárgyak tehát ennek a folyamatnak az egyes állomásai. A tudósok ugyanakkor nem tagadják, hogy a pannóniai kereszténység formái megoldásai is éppen úgy rá-, illetve beleépültek a római hagyományokra/ba, amíg a különböző egyházi zsinatok ezt át nem formálták.

A tudományos kiállítások és tanulmányok alapossága és őszintesége magától értetődően növeli a kutatók értékeit és hitelességét. A katalógusban a magyar kutatók mellett értékes eredményeiket megosztották ljubljanaei, belgrádi, zágrábi és bécsi szakemberek is, ezzel is érzékeltetve a nemzetközi szellemi együttműködés kiemelkedő jelentőségét. A pannóniai évezredes kultúráról 2016-ban nyújtott tudományos „emlékkép” – habár az évekkel ezelőtt megkezdett és jóváhagyott szakmai programnak nyilván nem ez volt a konkrét és kitűzött célja – kikerülhetetlenül kínálja fel a történelmi tapasztalatokból levonandó és levonható tanulságokat.

A Szent Márton-évben az említett két helyszínre, egész évre kiterjedően tervezett sok és sokféle rendezvény rámutat egy másik jelentős szempontra is. Ez pedig a lehető legszélesebb érdeklődői kör változatos módon való bevonása – a gyermekprogramoktól a zárándokutakig, a speciális gasztronómiától a sporteseményekig, a klasszikus zenétől a kórusokig, az irodalomtól a színházig stb. A közönség bevonása egy olyan kulturális eseménybe, amelynek témája a ke-

Fotó: Mudrák Attila / Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém

reszténység, szakmai alapja a régészet, a pótolhatatlan emberi tényező mellett eszköze a digitalizációs „résztelgazdag” bemutatás, s mindennek megvalósítása állami és egyházi, nemzetközi és magyarországi szervezetek magas szintű szellemi és anyagi együttműködésével, profi menedzseléssel. Hasonlóképpen rámutat a mesterségbeli tudás – a kézművesség – napjainkig ható, semmi mással nem pótolható szellemi értékére, amely évszázadokon át üzen a mai alkotóknak, művészetkedvelőknek és más igényes érdeklődőknek egyaránt: a múlt anyagi, formai és jelképi nyelvének ismerete egyértelműen a jelen minőségi alakításának az alapja, és egyúttal a jövője is. Pannónia, minden történelmi hányattatása ellenére, ma is nyújt ehhez elegendő és tanulmányozandó alapokat.

DRVORSZKY HEDVIG
művészettörténész

(Szent Márton és Pannónia. Kereszténység a római világ határán. Pannonhalmi Apátsági Múzeum, Pannonhalm, 2016. június 3. – szeptember 30.; Iseum Savariense, Szombathely, 2016. június 3. – november 30.)

Az illusztrációkat a kiállítás katalógusából válogattuk.

Az unknown craftsmanból az ars sacrába

Tóth Sándor keramikus-szobrász művészetéről

■ Kiemelt tehetségűnek tartott mesteriskolás diákom több mint egy évtized után került újra látókörömbe. Nem igazán tudtam, hogy mivel töltötte az elmúlt éveit, és mikor megjelent a kecskeméti Nemzetközi Kerámia Stúdió 2002-es szimpóziumán, akkor is csak segíteni érkezett az egyik meghívott művészkollégának. Ekkor – emlékezve képességeire – azt mondtam neki: ha itt maradsz, neked egyéni alkotóként is részt kell vened a munkában. Ha akarod, azt is megmondom, milyen témát lenne jó, ha feldolgoznál. A szimpóziumot a falikút témakörében rendeztük. Az elkészült alkotásokat Bács-Kiskun megye városaiban szándékoztuk elhelyezni. Jánoshalma például a Hunyadiak birtokán volt valaha. Jó lenne tehát, ha a Hunyadiak szimbólumai jelennének meg egy alkotáson, mint Arany János balladájában a holló – csak ennyit mondtam. Néhány nap múlva meglátogatva műtermét, döbbenten álltam meg a Hunyadiak hollójának – fantasztikus építészeti elemekbe mintázott, szellemmel átitatott – félkész alkotása előtt. Mintha a semmiből vált volna, semmi idő alatt, egy még nem ismert helyre szánt mű valósággá – tökéletesen. Ennek az alkotásnak – minőségét tekintve – templomban lenne a helye, gondoltam. Például mint szenteltvíztartó medence. S mit ad isten, így is történt, talán mert a holló egyben az isteni gondviselés jelképe is a Szentírás szerint – Illés próféta története okán.

Persze kellett hozzá egy nyitott szellemű, művészetpártoló, merészen cselekvő plébános. Rónaszéki Gábor atya személyében, Jánoshalmán meg is találtatott. Ő volt az, aki merete vállalni, hogy műemlék templomában helyet ad a műnek, a kigondolt funkcióban. Egy művész találta meg a helyét, ért ezzel célba. Lassan kitisztult a kép előttem is. Tóth Sándor, közel fél emberöltőig szinte szerzetesi életet élő, mélyen vallásos művészkollégám, meglegelte végre alkotóművészetének igazi területét, az *ars sacrába* – a szent művészetben.

A hivatásának született plébános felismerte a hité-

Tóth Sándor: Hunyadi-hollós szenteltvíztartó, Szent Anna-templom, Jánoshalma / Sándor Tóth: Font with the Hunyadi Raven. Saint Anne's Church, Jánoshalma [2003] *samottos agyag, gázredukció, 1200 °C / lay with chamotte, gas reduction, 1200 °C* [180x48x45 cm]

**Tóth Sándor: II. János Pál pápa,
Szent Anna-templom, Jánoshalma /
Sándor Tóth: Pope John Paul II. Saint Anne's
Church, Jánoshalma**

[2006] *samottos agyag, gázredukció,
1200 °C / clay with chamotte, gas
reduction, 1200 °C* [125x85x28 cm]

ben elkötelezett művész valódi feladatát, és részben adományokból, részben kigazdálkodva, a templomban elhelyezett első alkotása után évekre ellátta a művészt a lelkéhez közel álló megbízásokkal. Így született meg Jánoshalmán az egyetlen alkotótól szár-

mazó, formailag és előadásmódjában egységes, de feldogozott témájában nagyon is különböző négy szakrális szobor, egyazon templom részeként.

Második alkotásként a 2014-ben szentté avatott II. János Pál pápa egyik legelső, de szerintem szellemileg is leghitelesebb és legszebb, életnagyságnál alig nagyobb, erős plasztikájú domborműve készült el 2006-ban, rövid idővel halála után. A világ szenvedései alatt roskadozó, de Krisztus keresztyébe kapaszkodva mégis szilárdan, a gonoszság viharos szelében is megingathatatlanul álló pápáé. Tóth Sándor mesteri tudással, alázattal és hűséggel megmintázott terrakottaszobra – ha szóltanul is – sugározza a pápa híres, a világnak szánt, de a mi értelmezésünkben akkor, 1978-ban a megszállt kelet-európai országoknak szóló üzenetét: „Ne féljete!”

A pápa szobra az első művel átellenben kapott helyet a templomban. A szintén elképesztően realisztikusan mintázott – valami rejtettet tudva – várakozó hollóval és sziklakkal ékesített szenteltvíztartóval, melynek medencéje a kövek közül patakként kibukkanó vízből telítődik.

A két mű bent, a templom főbejáratának két oldalán vigyázza a helyet, ahol a kételkedők, a hinni akarók, a hinni próbálkozók szoktak megállni. A pápáról készült, rendkívül szuggesztív, valóban élethűre alakított szobrot a hívők kezdetektől fogva magukénak érezték. A mesteri mű nemcsak a vállalt hit roppant erejét, de a felelősségvállalás terhe viselésének kötelességét és nehézségét is megjeleníti. Amit a hívők és nem hívők sokasága szerint a pápa életével és cselekedeteivel meg is testesített, így – a művész által – II. János Pál pápa szinte személyesen is megérkezett Jánoshalmára.

Az elkészült művek olyan hatással voltak többekre, hogy további adományokat hagytak a templomra, segítve ezzel további új alkotások létrehozását. Ennek köszönhetően a templom bal oldalán, a kereszthajó végét rejtő külső falra, a 2006-os jubileumi év tiszteletére a gyermek Jézust tartó Istenanya szobra készült el Tóth Sándor harmadik alkotásaként. A magas hőfokon fagyállóvá égetett terrakotta körplasztika, magyarázó szöveget is magába foglaló építészeti elemeken nyugszik. A törékenynek tűnő, érzékeny finom-

Tóth Sándor:
Szűz Mária a gyermek Jézussal, Szent Anna-templom, Jánoshalma / Sándor Tóth: The Holy Virgin Mary with the Child Jesus.

Saint Anne's Church, Jánoshalma
[2007] *samottos agyag, gázredukció, 1200 °C / clay with chamotte, gas reduction, 1200 °C*
[145x70x30 cm]

sággal és részletességgel formázott, mégis időtlennek tűnő szobor – egybefogott formavilágával összetett erőt áraszt. Nemcsak a hit, de az anyaság létvédő erejét is. Látványa úgy épül be a templom falába, mintha évszázadok óta odatartozna.

A szoborsorozat negyedik elemeként, a jobb oldali kereszthajó külső végfalán – most már az egyensúly és harmónia okán is – egy, a Máriaéhoz hasonló méretű szoborra lett szükség. A Kecskeméten élő Probstner

család, Szent Ferenc világi rendjének, a harmadik rend tagjainak leszármazottai voltak a megrendelők egy Szent Ferenc-szoborra adott megbízásban. Az óriásivá növelt tölgyfalevelek alatt, egy madárral társalkodva a családvédő Assisi Szent Ferenc szobrát valósította meg Tóth Sándor. A megbízók is szerették volna eredetileg, hogy hangsúlyosabban fejeződjön ki a szentnek Isten más teremtményeihez is fűződő felsőbbrendű, de egyenrangú kapcsolata: a szentet körülvevő állatok lehetnek volna többen. A szobor azonban így is harmonikus és szimbolizálja az ember és természet egyenértékűségének és együvé tartozásának Szent Ferenc-i hitét. A felvésett szöveg a szent *Naphimnuszából*, „*Aldott légy Uram és minden alkotásod*” utal is erre.

Egy őszi délutánon, mikor utoljára láttam, a templom oldalán lévő park hatalmas fái között átszűrődő vibráló fények és árnyékok mintázatában, átérezni véltem a pillanatban a világ katartikus együvé tartozását is.

A templomot kívül-belül bejárva, az áhítatra vágyó lélek – de a művészet értékében hívó is – a *szent művészetnek* egy istenáldotta művész meggyőződéses hitéből született, ritka együttesében gyönyörködhet.

De térjünk vissza egy pár mondattal a művésznek arra a korszakára, melyet még a „*The Unknown Craftsman*” (Az ismeretlen kézműves) szerepében töltött, ahogy azt a japán filozófus, Sōetsu Yanagi (Janagi Szóecu) és az írását adaptáló Bernard Leach angol keramikus és művészeti író mondhatnák róla, az e címen megjelent könyvük alapján. A könyv lényegében teológiai értelmezése a névtelen és ismeretlen kézművesmesterek munkáinak. Szemléletmódot ad a művészi és spirituális értékek felfedezésére e művekben, a szépség, célszerűség, mennyiség, elérhetőség és a helyi hovatartozás szempontjai szerint. A kor szellemiségében táptalajra talált mű (1972) rövid idő alatt a modern európai, sőt a világ kézműves stúdiókerámia-művészetének katekizmusává vált. Ebben írnak arról, hogy a zen buddhista vallású fazekasmesterek meggyőződésből nem szígnálták évszázadokon át a ma már aranyértékű, gyönyörű tárgyaikat, műveiket, mert hitük szerint azoknak a tökéletes funkciót és szépséget kell szolgálniuk, és nem nevük fennma-

Fotó: Christian Baude

Tóth Sándor:
Assisi Szent Ferenc,
Szent Anna-templom,
Jánoshalma /
Sándor Tóth:
Saint Francis of Assisi.
Saint Anne's Church,
Jánoshalma

[2009] *samottos*
agyag, gázredukció,
1250 °C / clay with
chamotte, gas
reduction, 1250 °C
[170x70x32cm]

radását. A szakmai körökben világhírű könyv iránti tiszteletből idéztem belőle a példát, de felhozhattam volna az Áthosz-hegyi bizánci kolostorok gyönyörű ikonjainak festőit is, akik hasonlóan névtelenül alkotnak hitük iránti alázatból.

Tóth Sándor ilyen névtelen művész volt sokáig. Annak ellenére, hogy 1990–2004 között mint a Hollóházi Porcelángyár külső tervezője is dolgozott. Isten bűntelen teremtményeiről, az állatokról tervezett elképesztően élethű és plasztikailag értékes prototípusokat, melyeket ezerszámra gyártottak aztán – neve feltüntetése nélkül – szerte a világban.

Mindezt azért tudom, mert zsűriztem egyszer vagy kétszer a gyári műveket. A tervezői tiszteletdíjak alacsonyága mellett azt is döbbenettel vettem tudomásul, hogy az alkotóművész nem vehetett részt a zsűrizésen, és esztétikai műveltséggel nem rendelkező gyárvezetők, gyártómesterek a könnyebb gyárthatósággal indokolt, formát torzító elképzelései, elvárásai milyen változtatásokra készítették a művészt. Már akkor is csodálkoztam, hol van ebben a művészből az ego. Miért fogadja el a magas színvonalú műveit ért tiszteletlenül kritikákat, elvárásokat? Sőt, miért csinálja újra, szóltanul, de mindig kvalitással azokat? Miért nem tiltakozik, hogy egyetlen gyári prospektusban sem tüntetik fel a nevét mint tervezőjét?

Később, az ars sacra munkák készülésekor, beszélgetéseink során értettem meg, hogy ő felelősséget érez az Istentől kapott talentumaiért. (Szerintem is elemi kötelessége lenne ez mindenkinek.) A tehetséget ő egyértelműen Isten áldásának és szolgálatnak tartja, az azzal való öncélú visszaélést – bűnnek.

Tiszteletre méltó, nehéz utat választott, teológiai alapokon álló hitével – mondom én, aki nem vagyok semleges, de ma még axiómaként Tertullianus kijelentését vallom a hitről: „Hiszem, mert hihetetlen” („Credo quia absurdum”).

Barátságunk fennmaradt, mind az övé, mind az enyém a később a pesti Egyetemi templomba helyezett, s a központi papnevelde rektorhelyettesévé kinevezett jánoshalmi plébánossal is. Mint megtudtam, Tóth Sándor azóta több egyházi megbízást kapott, részben rajta keresztül.

Úgy gondoltam, hogy Tóth Sándor további mun-

kái közül kiemelve egyről mint vallástörténeti érdekességről is írok még néhány sort. A 19. századi gyermekmentő *Bosco Szent János*ról (2014), a papnevelde refektóriumában felállított terrakottareliefének rendhagyó történetéről lesz szó. A nagy méretű, többalakos mű elkészült nyersen agyagból, a megrendelő meglegedésére. Égetéskor a tűz ördöge azonban pont a szent szíve helyén robbantott ki egy darabot a plasztikából. A művész kétségbeesik, hosszas munkával láthatatlanná restaurálja az égetett agyagban keletkezett hibát, de a teológiai kánonokon épített lelke nem tagadja le a megrendelő pap előtt az esetet. És mit tesz isten, a pap nevet: Don Bosco megnyitotta a szívét felénk – mondja, és előszed egy birtokában őrzött ereklyét, egy szövetdarabot a szent ruhájából –, falazd ezt be hátul a megmaradt üregbe. Ekként tett, s a relief ettől kezdve már nemcsak egy művészeti alkotás csupán, hanem egy valódi ereklyetartó is lett. Leírtam, tanúként, s a dolgok illetően állása iránt is érdeklődők krónikásaként: az isten útjai kifürkészhetetlenek, mint azt Tóth Sándor művészi pályafutása is bizonyítja.

PROBSTNER JÁNOS
keramikusművész

A fotókat a cikk szerzője bocsátotta rendelkezésünkre.

Tóth Sándor:
Szarvasbogár
(prototípus).
Gyártó: Hollóházi
Porcelángyár,
Hollóháza /
Sándor Tóth:
Stag Beetle (prototype).
Manufactured by:
Hollóháza Porcelain
Factory, Hollóháza
[2001]
porcelán, 1370 °C /
porcelain, 1370 °C
[24x12x9 cm]

Egy cári ajándék kalandos története

Vlagyimiri Istenszülő-ikon a 19. századból

■ Hazai magángyűjteményben maradt fenn egy kis méretű, ezüstborítású Istenszülő-ikon, amelynek kalandos történetét névtelenségét megőrizni kívánó tulajdonosa osztja meg az olvasóval.

„Az ikon eredetéről a tulajdonos család történetével összefüggő história – a hányattatások ellenére – fennmaradt. A família az 1600-as évek török háborúi folyamán került a Monarchia területére, és annak déli végein illeszkedett be az ott kialakult védelmi, katonai övezetbe. Ennek megfelelően katonai rangok után először osztrák nemesi, majd bárói címet kapott a család, szerb nevét és ortodox hitét azonban megtartotta. Az 1700-as évek második felében jelentős földbirtokokat vásárolt e déli határőrvidéken, és ekkor kapta magyar nemesi, később bárói rangját. A család több tagja a magyar országgyűlés képviselője is volt.

Mint ortodox hitűket megtartó előkelő szerb leszármazottak egyházuk és hitük igazi védelmezőjének az orosz cárt tekintették. A lelki kötelékből egy, a mindkét családot érintő véletlen folytán lett valós kapcsolat. 1904-ben II. Miklós cárnak négy leánya után végre megszületett Alekszej nevű fia, trónörökös. Az uralkodócsalád öröme teljes volt, és e hír a szlávok világában hetedhét országra terjedt. Ekkor még senki sem sejtette, hogy a büszke és boldog édesanya, a hessen-darmstadti hercegi családból származó Alix, az e családban bujkáló örökletes vérzékenységet átadta fiának. Ez az a betegség, amelynek tüneteit Raszputyin határozottan enyhíteni tudta, ami által végzetes befolyást gyakorol majd a cári családra.

Visszatérve a sorsra, illetve véletlenre, a monarchiabeli ortodox familiában is 1904-ben született meg az áhított fiúörökös, sőt ennek az ifjúnak is négy nővére állta körül bölcsőjét. A két család igencsak hasonló örömeiből együttes örömet teremteni már a közös ortodox hitből fakadó óhaj volt. A magyar gratulációt, keresztelőajándékot követte a cári család köszönete és jókívánsága egy igen szép melléklettel, ezzel az ikonnal.

Az ikon az első világháború elvesztése után az egyik nővér birtokában volt, immáron Budapesten, itt vészelte át a második világháborút. A kitelepítések időszakában egy jó barát nő a lakásában őrizte meg, és adta át a tulajdonképpeni megajándékozott fiának.

Az ikont az Iparművészeti Múzeumban történő restaurálás¹ előtt Magyarországon nem javították, empire kerete, amelybe itthon illesztették, viszont kétszer is restaurálásra szorult.”

Az ikont egyetlen fatáblára festették, kis mérete miatt (a fémborítással együtt: 18,1 x 14,6 centiméter) a szokásos famerevítőket mellőzték, a hátoldalra a fémborítás felrakásával egy időben vásznat ragasztottak. A festményt az orosz ikonfestészetben a 18. századtól uralkodó, az akadémikus művészet erőteljes hatását mutató stílus jellemzi, az arcok és a ruharedők ábrázolásában markáns realista vonások mutatkoznak, míg a kép ikonográfiája híven követi a hagyományt. A szokásos görög feliratok mellett, amelyek az Isten anyja és a Jézus Krisztus görög nevek rövidítései, Mária bal vállánál a cirill betűs Vlagyimirszkaja felirat szerepel, ami arra utal, hogy ez a kis ikon Oroszország leghíresebb és legtiszteltebb, a 15. századtól Moszkvában őrzött Vlagyimiri Istenszülő-ikonjának a másolata.²

Az ikont szépen megmunkált ezüstborítással, úgynevezett okláddal látták el. A trébelt, cizellált ezüstborító csak az arcokat és a fedetlenül maradó testrészeket hagyja szabadon. Mária és Jézus kontúrait, ruharedőit domborítással tette érzékelhetővé az ötvös, a ruhák felületére barokkos brokátmintákat, rokokó motívumos paszományokat cizellálással készített. Az oklád kerete is domborított, plasztikus ornamentelek övezik. A sugaras nimbuszokat külön illesztették az ezüsthordozóra, ezek aranyozott ezüstlemezek. Az okládon a feliratok kiemelkednek, ezek is külön darabokból készült elemek, a kék zománclapocskára aranybetűkkel írták az ábrázolt szentek nevének rövidítését. Különös, hogy az okládon a festménnyel elentétben nem a vlagyimiri, hanem a szmolenszki jel-

**Vlagyimiri
Istenszülo-ikon /
Vladimir Mother
of God. Icon**

*Moszkva, 1839,
fa, olaj, vászon,
ezüstoklád
zománcdíszítéssel
(magántulajdon) /
Moscow, 1839, wood,
oil, canvas, silver
oklad, enamel
ornamentation
(private collection)
[18,1x14,6 cm]*

ző szerepel Mária bal válla fölött.³ Ez utóbbi azért furcsa, mert a két Mária-ikon alapvetően más ikonográfiai hagyományt követ: a vlagyimiri az úgynevezett eleusza (könyörülő) Istenszüdő-ikonok típusába tartozik, amelyeken Mária baljában tartja gyermekét és arcuk összesimul, a szmolenszki pedig a hodigitria (útmutató) ikonok típusát követi, amelyen Mária a bal kezében tartja Jézust, jobbával rá mutat, s mindketten a szemlélőt nézik. Nehezen magyarázható, hogy az ötvös miért nem reprodukálta pontosan az ikon feliratát, bár a Szmolenszki Istenszüdő-ikon is a legtiszteltebb ikonok közé számított Oroszthonban.

Elképzelhető, hogy a festményen az elég apró betűs szöveg a lakk miatt talán már akkor sem volt jól olvasható.

Az oklád alsó, behajtott peremén kivehető ötvös-jegyek segítségével az ezüstartgy készéstörténete jól leolvasható: balról jobbra haladva a hitelesítő mester monogramja, alatta a hitelesítés éve, mellette a készítő mester monogramja, mesterjegye szerepel, amelyet az ezüst finomságát tanúsító számjel (84) követ, végül a készítés és hitelesítés helyére utaló, évszámmal kombinált városjegy vehető ki. A hitelesítést Nyikolaj Dubrovin végezte 1839-ben (НД – 1839). Az oklád

**Vlagyimiri
Istenszüdő-ikon
(az oklád részlete) /
Vladimir
Mother of God. Icon
(detail of the oklad)**

Fotó: Kovács Dávid, Urbán Jonátán

**Ötvösjegyek
az Istenszülo aranyozott
ezüstnimbuszán /
Metalworker's signs
on the gilded nimbus
of the Mother of God**

Fotó: Kovács David, Urbán Jónán

**Ötvösjegyek
a Vlagyimiri Istenszülő-
ikon ezüstokláján /
Metalworker's signs
on the silver oklad
of the Vladimir Mother
of God icon**

készítő mestere a ПН (PN) monogram alapján Pavel Nyikityin moszkvai ötvössel azonosítható, akinek munkáit a szakirodalom 1814 és 1844 között jegyzi, mesterjegyei többféle variánsban szerepelnek ebben az időszakban. A városjegyen a sárkányt legyőző Szent György kontúrja sejlik föl, ami Moszkva városára utal.⁴ Az Istenszülő nimbuszán is megvannak a jegyek, de a sugarak miatt alig olvashatók.

Úgy tűnik, hogy a cári család tehát nem festetett egy új ikont a magyarországi köszöntőajándék viszonzására, hanem már egy évtizedek óta meglévő, szépen megmunkált darabbal kedveskedtek 1904-ben, amelyet talán csak úgy leakasztottak valamelyik cári palota szentsarkából.

TERDIK SZILVESZTER
művészettörténész

Jegyzetek

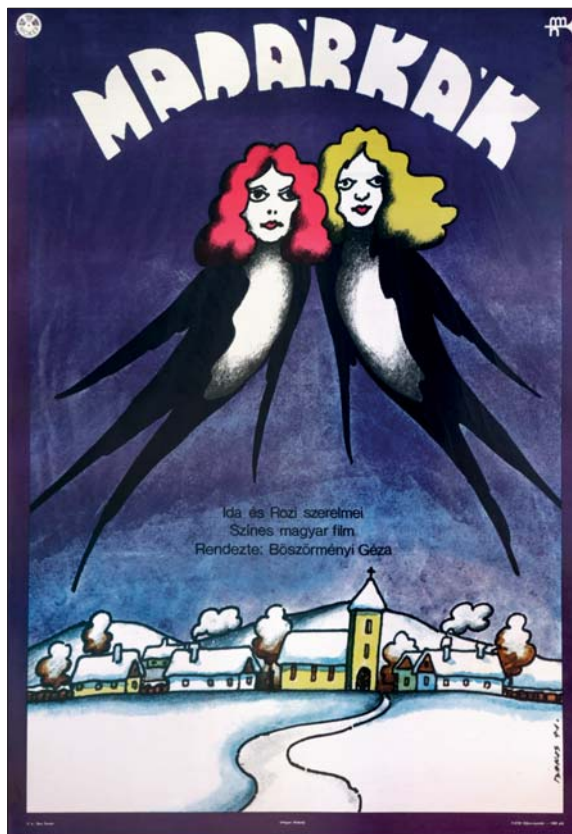
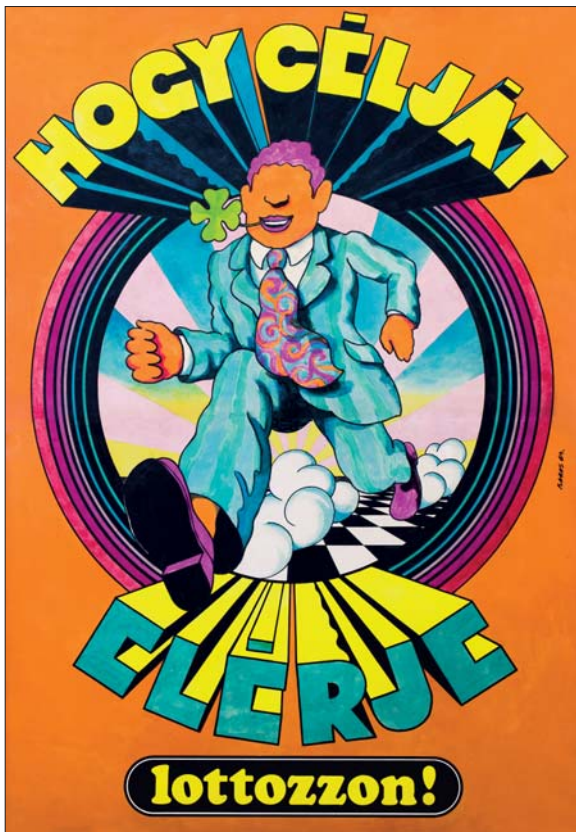
1. A fémborítást Juhász Gábor restaurálta az utóbbi években, a festményt Szutor Katalin a Magyar Nemzeti Galériában.
2. Az ikont feltehetőleg a 12. század végén még Konstantinápolyban festették. 1930-tól a Tretyjakov Képtárban őrzik, de az utóbbi években a múzeum melletti templomban helyezték el. Az ikonról: В. И. Антонова – Н. Е. Мнева: *Каталог древнерусской живописи I*. Москва, 1963, 58–64.; Ruzsa György: *Az ikonfestészet lexikona*. Budapest, 2014, 197–198.
3. A szmolenszki ikonnak is nagy kultusza volt Moszkvában a 15. századtól kezdve: Антонова – Мнева: i. m. 89–90.; Ruzsa: i. m. 178–179.
4. Az azonosítás a következő mű alapján történt: М. М. Постникова-Лосева – Н. Г. Платонова – Б. Л. Ульянова: *Золотое и серебряное дело XV–XX вв.* Москва, 1983, 203, 205, 225.

Gondolatébresztő falragaszok

Bakos István tervezőgrafikus plakátkiállítása a B32 Galériában

■ A hetvenötödik születésnapját ünneplő Bakos István az idén két alkalommal is – tavasszal és nyáron – bemutatta a plakátjait. Először a Józsefvárosi Galériában a fotóalapú munkáit, majd a B32 Galéria és Kultúrtérben a rajz-, illetve festményalapú kulturális plakátjait tárta a nagyközönség elé. Írásom ez utóbbival foglalkozik.

A magyar plakátművészet, akárcsak a képzőművészet az 1960-as évek második felétől, formailag megújult: a szocreál erősen propagandisztikus időszaka,

majd egy posztimpresszionista etap után erősen hatott rá a pop-art stílus tárgyyszerűsége, harsogó színvilága. Bakos István különösen érzékenyen reagált a kihívásokra, ugyanis a Török Pál utcai Képző- és Iparművészeti Gimnázium tanára, Viski Balás László nyitott, minden újat befogadó művészetszemléletre nevelte tanítványait. Bakos mellett például olyan művészpálcák koptatták az intézmény padjait, mint Birkás Ákos vagy Konkoly Gyula, akik később generációs társaikkal együtt jelentősen hozzájárultak a

Bakos István:
Böszörményi Géza,
Madárkák, filmplakát /
István Bakos:
Géza Böszörményi:
Madárkák (Birds).
Film poster
[1971] *ofset*
(megrendelő: Mokép,
Budapest) / *offset*
(customer: Mokép
Film Distribution Co.,
Budapest) [01]

←
Bakos István: Hogy
célját elérje, lottozzon!,
kereskedelmi plakát
(terv) / István Bakos:
To reach your goal—
play Lotto! Commercial
poster (design)
[1969] *tinta*
(megrendelő: Mahir,
Budapest) / *ink*
(customer: Mahir
Hungarian
Advertising,
Budapest) [A1]

Bakos István: Fábri Zoltán,
Az ötödik pecsét, filmplakát /
István Bakos: Zoltán Fábri:
Az ötödik pecsét (The Fifth Seal).

Film poster

[1976] ofset (megrendelő: Mokép, Budapest) /
offset (customer: Mokép Film Distribution Co.,
Budapest) [001]

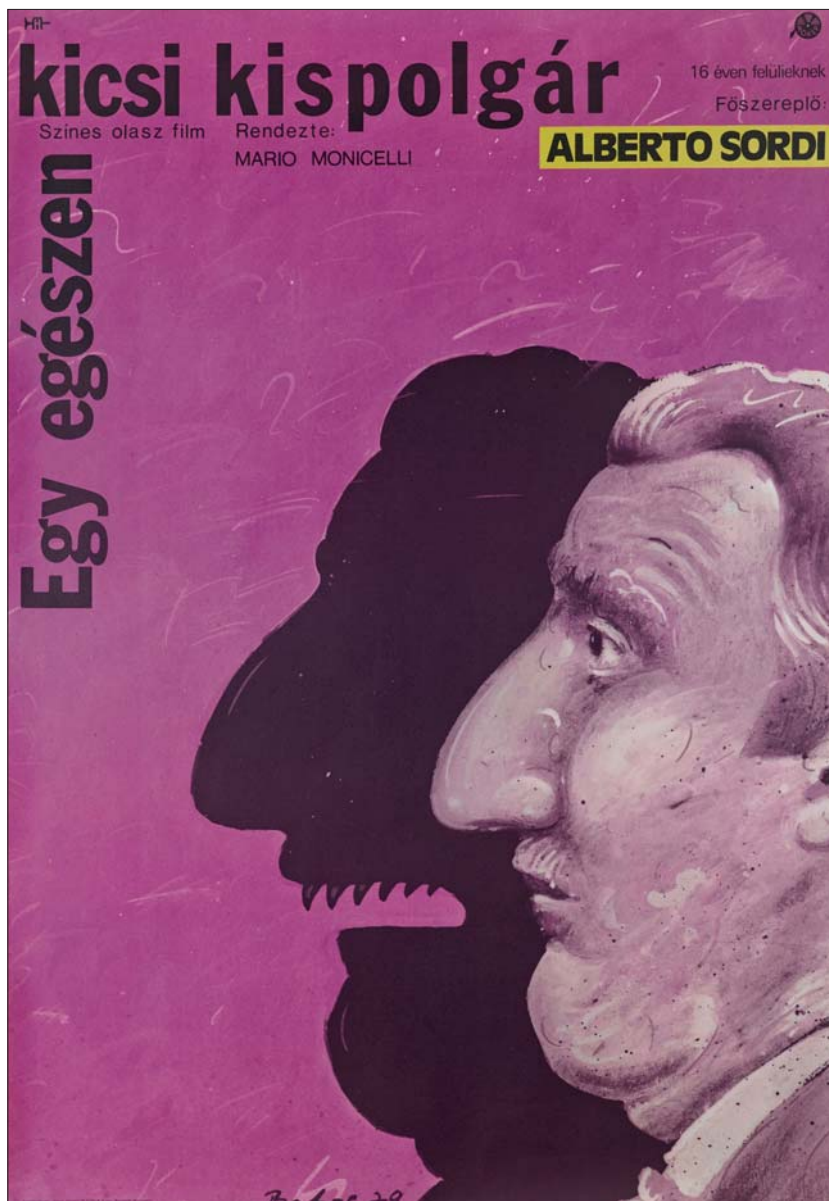

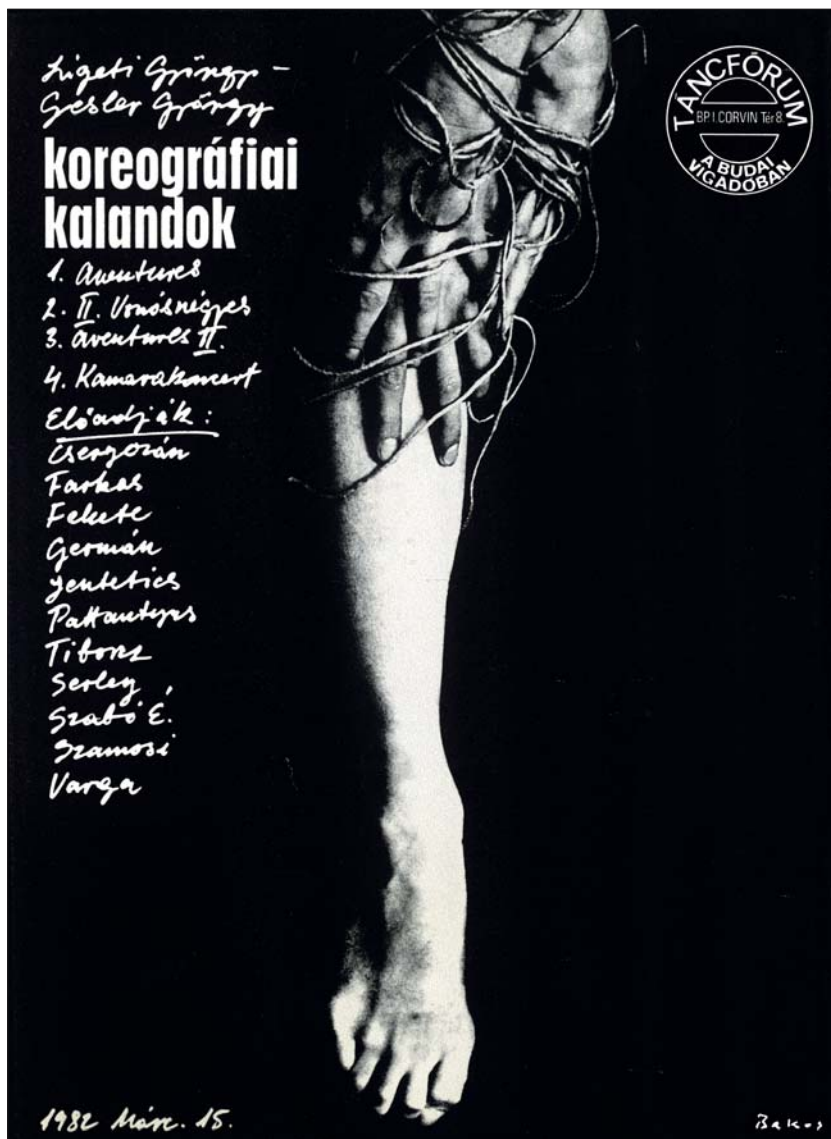

Bakos István: Exposition de 4 artistes décorateurs hongrois (Négy magyar iparművész kiállítása), kiállítási plakát / István Bakos: Exposition de 4 artistes décorateurs hongrois (Exhibition of four Hungarian applied artists). Exhibition poster [1978] *ofsztet (megrendelő: Mahir, Budapest) / offset (customer: Mahir Hungarian Advertising, Budapest)* [01]

modern magyar képzőművészet megújulásához. A képzőművészeti vonatkozásokat azért hangsúlyozom, mert Bakos is festőnek készült, majd a Magyar Képzőművészeti Főiskolán valószínűleg tanára, Konecsni György hatására fordult az alkalmazott művészet felé. Festészet iránti vonzalma azonban máig megmaradt, kulturális plakátjait indulásától napjainkig megfesti, megrajzolja, majd erre a domináns alapra kerül rá a tipografált szöveg. Bakosra viszonylag hamar felfigyelt a szakma, a hatvanas évek végétől kezdve többször

Bakos István: Mario Monicelli, Egy egészen kicsi kispolgár, filmplakát / István Bakos: Mario Monicelli: Egy egészen kicsi kispolgár (An Average Little Man). Film poster [1979] *ofsztet (megrendelő: Mokép, Budapest) / offset (customer: Mokép Film Distribution Co., Budapest)* [A1]

Ligeti György –
Gesler György
**koreográfiai
kalandok**

1. *Avantures*
2. *II. Vándorútkész*
3. *Avantures II.*
4. *Kamaraként*

Elsőrendűek:

*Csergőzsin
Farkas
Fekete
German
Jendelics
Palkovits
Tibor
Serley
Szabó E.
Szamosi
Varga*

1982. márc. 15.

Bakos

**Bakos István: Ligeti György – Gesler György,
Koreográfiai kalandok, színházi plakát / István Bakos:
György Ligeti – György Gesler: Koreográfiai kalandok
(Adventures in Choreography). Theatre poster**
[1982] *offset (megrendelő: Mahir, Budapest) / offset*
(customer: Mahir Hungarian Advertising, Budapest) [A1]

szek, mint kereskedelmit, horribile dictu politikait, ugyanis e témakörben kötetlenebbül dolgozhattak, kísérletező kedvüket, egyéniségüket szinte korlátozás nélkül, intenzíven ki tudták fejezni. Ezt a felszabadultságot, az alkotás örömeit a Bartók Béla úti galériában látható kollekción is érezni lehetett. Ennek ellenére – ez a kivétel azonban csak erősíti a szabályt – a bemutató egyik legkorábbi darabja kereskedelmi plakát, amelyen egy lila hajú, szájában négylevelű lóherét tartó öltönyös figura éppen a lottózóba fut. A kompozícióból szinte kilépő alak alulról mutatott cipőtalpa nekem ugyan eszembe juttatta Berény Róbertnek a magyar kereskedelmi plakátok leragyogóbb korszakában, az 1920-as évek végén készült *Palma kaucsuksarok* című művén megjelenő alak premier plános cipőtalpát, de ez semmit nem von le a mű ötletességéből (*Hogy célját elérje, lottózzon!*, 1969). A művészek ilyen intenzív színvilágú, például sárga és rózsaszín háttérű munkái azután sorra születtek az évtized végén és a hetvenes évek elején. Hogy csak néhányat említsek közülük: *A félszemű seriff* (1970), *Tolszvaj együttes és az Extango* (1971) stb. Közös jellemzőjük, hogy a nézőhöz legközelebb eső motívumokba, a hatalmas pisztolycsőbe, a lila cipőbe szinte beleütközik a tekintet. A hetvenes évek közepétől a színesség fokozatosan megszűnik, és sok sötét háttérű, némiképpen szürreális munka jön létre: *Az ötödik pécét* (1976), *Zorro* (1976), *A ménesgazda* (1978). Visszatérve még egy rövid időre a *Zorro* című film nézőnek hátat fordító, nagy kalapos, fekete sziluettes figurájához, ugyanennek a filmnek a plakátját Szyksznian Wanda is elkészítette, csak ő a főszereplő, Alain Delon mellképét nem hátulról, hanem szemből jelenítette meg. Ki kell még emelnem a grafikus legfestőibb, 1978-as, Georg Büchner *Danton halála* című színművét ajánló plakátját, valamint a fekete-fehér, spárgával összekötözött kezét és lábat ábrázoló *Koreográfiai*

elnyerte az Év Legjobb Plakátja nívódíját és a fődíjat. Művészetének karakteres, színes, némiképpen expresszív formanyelvét kulturális, színházi és filmplakátjai dokumentálják a legmeggyőzőbben.

A kádári puha diktatúrában kulturális plakátokat mindig is jobban szerettek készíteni az alkotóművé-

kalandokat (1982), amely szűkszavúsága és direktsége révén a kollekció egyik legszuggesztívebb darabja.

A kiállított anyag legizgalmasabb részét kétségtelenül a politikai plakátok képezték. A rendszerváltásig ez a műfaj az alkalmazott grafikával foglalkozó tervezők körében nem volt népszerű, mivel a hatalom, a centralizált művészeti irányítás megkövetelte a szocializmus, a Kádár-rendszer apológiáját. A rendszerváltást követően azután új virágkor kezdődött, a tilalmak megszűntek, így az alkalmazott grafikusok a rendszerváltást hirdető plakátok mellett sürgethették a szovjet csapatok kivonulását, sőt korábban tiltott politikai eseményeknek is emléket állíthattak, például 1956-nak vagy a trianoni békediktátumnak. Ahogy már utaltam rá, a demokratikus fordulatot követően a plakátművészet nemcsak tartalmilag, de formailag is megújult. Ebben a folyamatban Bakos mellett az ő korosztályát

követő generáció tagjai, Ducki Krzysztof, Pócs Péter és Orosz István jeleskedtek elsősorban. Bakost az ötvenhatos események a mai napig intenzíven foglalkoztatják. *Az eszme trónfosztása* (2006) című plakáton fekete alapon széthasadó, kettétörő vörös csillag hull le az égből a semmibe, közben a képtér aljáról felemelkedik az 1956-os évszám. A *Magyar 1956-on* (2013) piros-fehér-zöld lánggal égő gyertya világítja meg a sötét hátteret. A művész legújabb, ötvenhatot megidéző alkotása már a forradalom idei, hatvanadik évfordulójára született. A rajzolt kompozíción a fehér háttér előtt megjelenő, zöld levelű, piros szirmú rózsza töviseiből piros vér csorog, a pufajkások által Budapesten, Mosonmagyaróváron és Salgótarjánban kiontott mártírok vérére szimbolizálva (*Magyarországon gyilkos sortűzek 1956*, 2016).

A tervezőgrafikus érdeklődését múltunk eddig el-

Bakos István:
Az eszme trónfosztása,
politikai plakát /
István Bakos: The
Dethronement of the
Idea. Political poster
[2006] *digitális*
technika (a Magyar
Plakát Társaság
résztételére) / digital
technology (for the
Hungarian Poster
Association)
[70x100 cm]

→
Bakos István:
Nagyon fáj! Trianon,
politikai plakát /
István Bakos:
It Hurts! Trianon.
Political poster
 [2010] *digitális*
technika (a Magyar
Plakát Társaság
részére) / digital
technology (for the
Hungarian Poster
Association)
 [100x70 cm]

titkolt politikai eseményei is vonzzák. Így született meg a Katyń szó t betűjét vérző keresztte formáló *Katyń, 1940–2010*. Ugyancsak figyelemre méltó a történelmi tragédiáink legfájdóbbjának, a trianoni igazságtalan békediktátumnak emléket állító *Nagyon fáj!* – *it hurts!* feliratú plakátja (*Trianon*, 2010), amelyen a széttépett nemzetrészekre utaló, leszakított karú és lábú női figurát látunk. Sokakat megérint ez a mű, hiszen a gyászos és igazságtalan történelmi esemény a történészek mellett a magyar emberek többségét is foglalkoztatja. De nemcsak a múltbéli, hanem jelenünk tragédiáira is reflektál Bakos. A csonkig égő, kék-fehér-piros gyertyás művével a párizsi terrortámadást idézi meg (*Párizs*, 2015. november 13.), míg az Európai Unió kék zászlójának kört formáló arany csillagait félholdakra változtató lapjával az Európában élő iszlám lakosság megoldatlan problémájára figyelmeztet (*Egy szebb Európa? A Better Europe?*, 2015).

Írásomat stílusosan nem a társadalmi vagy politikai kérdésekre reflektáló alkotással szeretném befejezni, hanem Bakos István pesszimistának tűnő, de a helyzetet reálisan felmérő, a plakátművészet jövőjéért aggódo *Plakátsírató* című (2016) falragaszával. Ezen az egyszerű, mégis frappáns lapon fekete keretbe foglalt, fehér alapon fekete krétával megrajzolt, félprofilban megörökített könnyező fejet látunk, amint egy hirdetőoszlopról csavarodik le. A mű jelentése egyértelmű, arról szól, hogy mindenki, aki szereti a plakátművészetet, aggódik az utcáról a kiállítóterembe kényszerített műfajért.

Köztudomású, hogy a plakátművészet a 20. században, az írott sajtó, az újságok, a képeslapok, a folyóiratok felfutásának az időszakában élte virágkorát. Akkor az emberek még ráérősen gyalog jártak és megálltak egy-egy hirdetőoszlop előtt, ahová a plakát formái és színei csalogatták őket, majd miután odaértek, közelebb lépve a szöveges üzenetét is elolvasták.

Annak alátámasztására, hogy mennyire aktuális a *Plakátsírató*, hadd idézzem egy kolléga, Orosz István témához kapcsolódó töprengését: „A plakáttal kapcsolatban gyakran említik, talán könnyelműen: hic et nunc: itt és most. Csak az adott helyszínen töltheti be funkcióját és hamar érvényét veszti, lejár a szavatossága, akár a ke-nőműjasnak. Aki jártas a plakáttörténelemben, tudja, hogy

nem föltétlenül van így. Kortól és helytől függetlenné, általános érvényűvé válnak – legalábbis az igazi plakátok. [...] Ezek a képek odahagyva eredeti funkciójukat az alkalmazott művészet területéről idővel átvonulnak az önálló képzőművészet világába.”(Válogatott sejtések. Budapest, 2013, 236. o.)

Annak ellenére, hogy a távlatok nem túl biztatóak, van remény, mert léteznek (sőt lesznek is még) a műfajt életben tartó értékes események. Ezek közé tartozik Bakos István jelen tárlata is.

LÓSKA LAJOS
 művészettörténész

(Bakos István Plakátok! című kiállítása. B32 Galéria és Kultúrtér, Budapest, 2016. május 25. – június 17.)

A fotókat az Alapfő Stúdió bocsátotta rendelkezésünkre.

Jó a pásztor...

Pinczehelyi Sándor festő- és grafikusművész születésnapjára¹

Fotó: Pinczehelyi Sándor

Pinczehelyi Sándor
önálló kiállítása
(részlet) /
Solo exhibition
of Sándor Pinczehelyi
(exhibition photo)
Fővárosi Képtár –
Kiscelli Múzeum,
Templomtér, Budapest,
1999 / Church
interior, Municipal
Gallery – Museum
Kiscell, Budapest,
1999

■ A most hetvenéves pécsi művész munkálkodásának kezdetétől – beleértve klasszikussá és sokszoros idézettségű toposszá váló önreprezentációit is – törekszik elfogadtatni tételét. A világ létezik, a valóság – van. Benne a tárgyak. Mindezt pedig erősen használatban lévőnek látjuk. Jean Baudrillard filozófus sem véletlenül akadt el éppen az európai magyarban, Pinczehelyi Sándorban, amikor kiállítási katalógusában tárgyainak nyelve felől tűnődött.² És mert valóságunk valamelyest tárgyi létezés, formájának érzéki természete sem mindig hagyható figyelmen kívül. Még a művészetekben sem. Pinczehelyinek barátságos, jó ismerősei a tárgyak. A dologgá váló világ. Bátran érthetjük ide kreatív barkácsolásoknak alávetett önképét, képtárgyát is. Ez a gondolat nem jutott volna eszembe, ha a futball-Eb vége felé egy áruházban nem akadok el a

vörös magyar sportmezek egyikénél, másikánál. Természetesen kaptam fel a fejem, amikor megláttam rajtuk a minden kétséget kizáróan magyar önazonosságra utaló P(iros) F(ehér) Z(öld) paprikákat az országfeliratunk mellett. A trikolorból is levezethető profán logó igen jól felismerhető, valóban egy „márka” szinonimája. Amelynek 1981 körül felvázolt ősdarabjait szitanyomaton, fotókon számos változatban láthattuk. Pinczehelyi jól ismert nemzeti színű ábrái voltak.

Egy olyan képzőművész munkái, akinek pályaképeben a ma adott művészi kifejezőmódok szinte kivétel nélkül megtalálhatók. Ezek integrált együttese Pinczehelyi Sándor profilját ötven éve emlékeztetéssé teszi. Az Iparművészeti Stúdió, majd a Pécsi Műhely korszakában is kereste a műteremből kilépés lehetőségét. A Mohácsi Farostlemezgyárban a bútorgyártás alap-

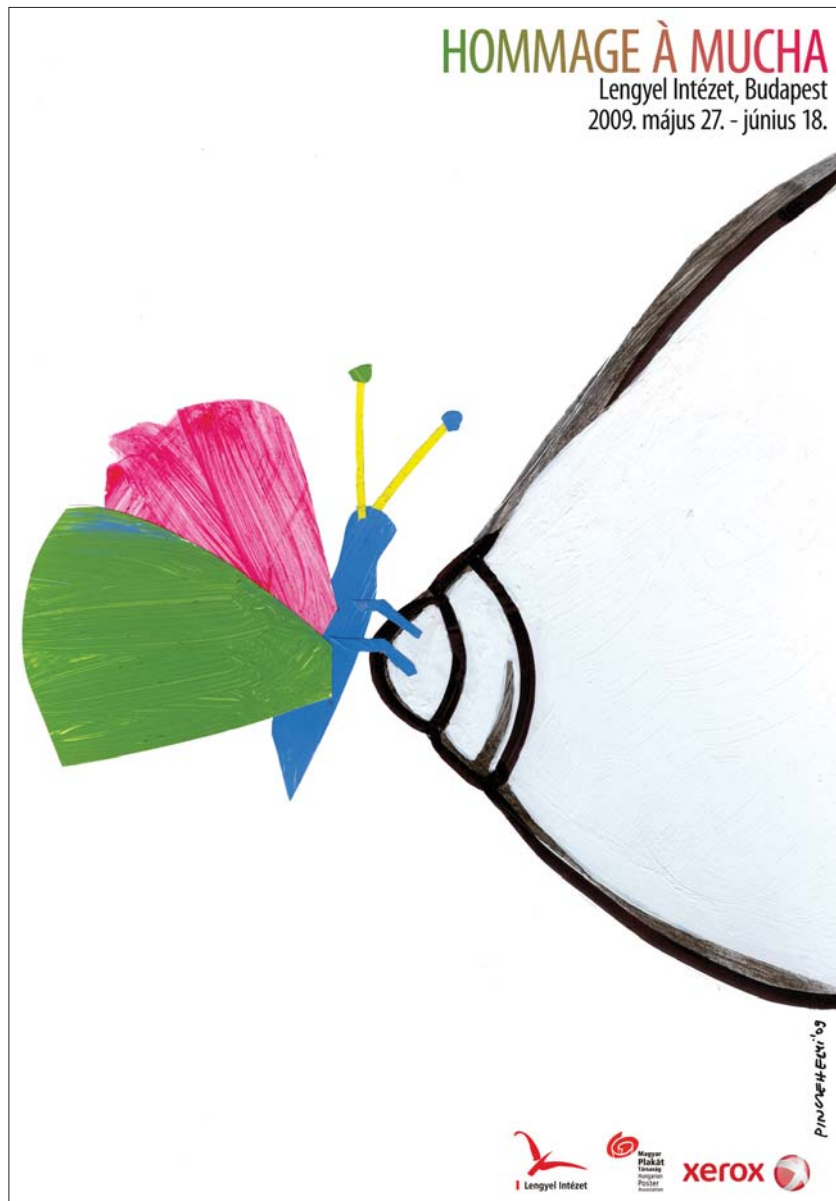
Pinczehelyi Sándor:
Pásztor II. /
Sándor Pinczehelyi:
Shepherd, II
[1999] *olaj, vászon /*
oil on canvas
[200x280 cm]

Fotó: Pinczehelyi Sándor

anyag-kultúrájának hetvenes években aktuális adottságait használta ki nagy méretű díszítőpanelein. A kísérlet azonban tényleges használatbavételt nem jelentett. Ugyanígy az építészet, a burkolástechnológiák, a könnyűszerkezetes rendszerek felé tett ajánlat volt, amikor Lantos Ferencsel és a Pécsi Műhellyel együtt Pinczehelyi a bonyhádi zománcgyár művésztelepein geometrikus mintázatú burkolólapokat, zománcfalakat készített. Fejlécek, tipográfiák, egy sereg kiállítási, múzeumi katalógus, kulturális plakátok sokasága teszik észrevehetővé a fegyelmezett, mégis meglepő anyaghasználati szabályokat alkalmazó művészt.

Lassan megértve őket, a 20. század végének irányzatai Magyarországon is a vizuális konvenciók részeivé váltak. Ezek, Pinczehelyi sajátosságosan kevés elemből álló kombinációi a nemzeti önazonosság elvont-szimbolikus jelzésével már-már speciális újdonságként hatottak. Modellé váltak, és mégis felvetnek néhány nem aktualitás nélküli kérdést. Ilyeneket, mint: az ember az eddig őt meghatározó eszméktől és jelképeiktől megszabadulva mit kezd fakuló fényű szerszámaival, amelyek a korábbi politikai korszak szignáljai lettek? Milyen szimbolika illeti majd meg az új hatalmat? A „művész fáraó” szertartásra kész pózában (Sarló, 1973) Pinczehelyi nem kertelt, a kezében tartott sarló avíttysága majdnem ugyanúgy csalogat vissza a múltba, mint a sikerképtelenségre kárhoztatott birodalmi heraldika. 1986–1987-es kiállításainak katalógusában a hetvenes évek „lovagja” bajuszt öltve, akár mint Watteau *Gilles*-e (1717–1719 körül), bánatosan kérdő szemekkel és bágyadtan bajlódik a valódi sarlóval, kalapáccsal, szemléletesen zárva az új avantgárd látásmódjának szkepszisbe hulló fejlődésvonalát. Lecsillapodott az avantgárd indulat, a múlt sem homályosult el annyira, hogy értelmét vesztett tagadásának pátosza lenne. A jövőről se mindenkinek az angyalok álma üzen. A *Sarló és kalapács* mellett az 1972 után megfogalmazott fotók, később szitanyomatokba áttéve, majd kiegészítő motívumokkal is kombinálva ezt az alapgondolatot fejtik ki. Ezenközben hangsú-

lyozzák a szerialitás, variabilitás és folyamatszerűség idő- és tér-tágító tulajdonságait. Majdnem úgy, ahogy azt az amerikai pop légkörében dokumentatív életornamentikaként észleltük. Az 1973–1977 között ké-

Pinczehelyi Sándor: Hommage à Mucha, kiállítási plakát / Sándor Pinczehelyi: Hommage à Mucha. Exhibition poster
[2009; 100x70 cm]

metamorfózis bábfesztivál

zsolnay kulturális negyed • pécs • 2013. augusztus 24-28.

szült XYZ című sorozaton, valamint az *Antigoné* pécsi előadása számára készített 1977-es plakáton a fotó, a test, a szokatlanul konstruktív képi manipuláció keltenek némi meghökkenést. Ez az expresszív erő új-

PINCZEHELYI S. 2013

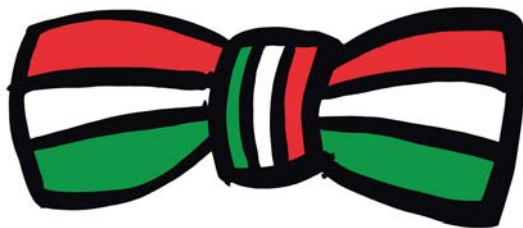
MANIFESTI UNGHERESI MAGYAR PLAKÁTOK

Opere degli artisti della Società Ungherese di Manifesti

a Magyar Plakát Társaság művészeinek kiállítására

Accademia d'Ungheria in Roma, via Giulia, 1 (Palazzo Falconieri)

La mostra rimarrà aperta dal 15 novembre all'8 dicembre 2013.

L'evento è stato realizzato nell'ambito dell'Anno Culturale Ungheria - Italia 2013 con il sostegno del Ministero degli Affari Esteri dell'Ungheria.

PINCZEHELYI S. 2013

Fotó: Pinczehelyi Sándor

Pinczehelyi Sándor: Manifesti ungheresi – Magyar plakátok, kiállítási plakát / Sándor Pinczehelyi: Manifesti ungheresi – Hungarian Posters. Exhibition poster
[2013; 100x70 cm]

donság Pinczehelyi plasztikai nyelvezetében. Népszerű alpművek közé tartoztak az 1975-ben olajfestmény-változatban is megvalósított *Hengerek* önportré elemekből szerkesztett darabjai, mert bennük a szerialitás és a folyamat, a modellekre jól lefordítható cselekményesség kapcsolódik össze.

Pinczehelyi Sándor: Metamorfózis Bábfesztivál, fesztiválplakát / Sándor Pinczehelyi: Metamorphosis Puppet Festival. Festival poster
[2013; 100x70 cm]

Martin McDONAGH **PISZKAVAS** (Leenane szépe)

Magyar szöveg: PARTI NAGY Lajos

Pécsi Harmadik Színház

Maureen:
BACSKÓ Tünde

Mag:
FÜSTI MOLNÁR Éva Jászai-díjas

Pato:
LÁSZLÓ Csaba

Ray:
TATAI Gergő

Rendezte:
VINCZE János Jászai-díjas

Bemutató előadás:
2015. április 13.

Fotó: Pinczehelyi Sándor

PINCZEHELYI S. 2015

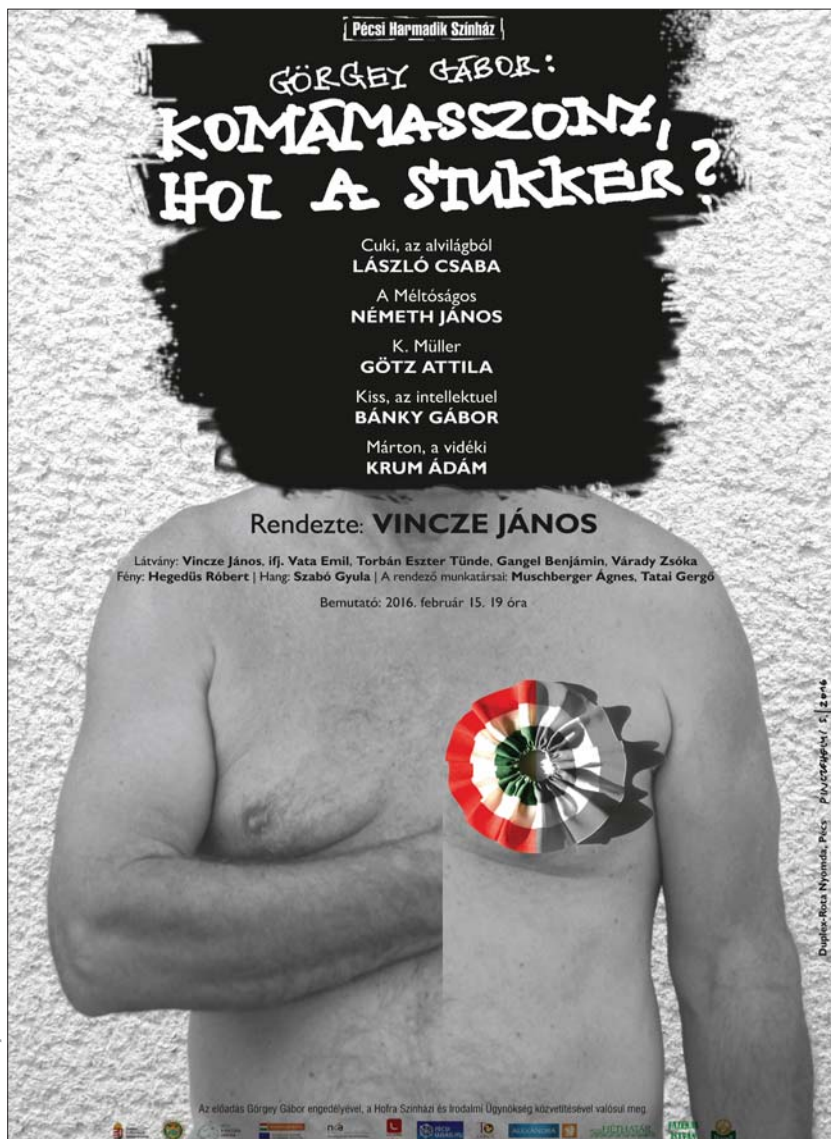
A színdarab Magyarországon a THEATRUM MUNDI Színházi és Irodalmi Ügynökség közvetítésével kerül színpadra.

Pinczehelyi Sándor:
Görgey Gábor, Komámasszony, hol a stukker?,
színházi plakát / Sándor Pinczehelyi:
Gábor Görgey: Komámasszony, hol a stukker?
(Jumping the Gun). Theatre poster
[2016; 100x70 cm]

Pinczehelyi Sándor: Martin McDonagh,
Piszkavas (Leenane szépe), színházi plakát /
Sándor Pinczehelyi: Martin McDonagh:
(Leenane szépe) Piszkavas (The Beauty Queen
of Leenane). Theatre poster
[2015; 100x70 cm]

Munkáinak mindegyikében felismerhető a történeti események tömör vizualizálására irányuló szándék, a fénykép-talapat állandósuló szereplése, a kétely, hogy az idő reprezentációja másképpen nem, csak töredékekre összpontosítva lehetséges. Ott vannak az életműben a sokszorosított grafika véleményformá-

lásra alkalmas változatai. Ott vannak a meghívók, kereskedelmi grafikák, kulturális propagandaplakátok és szakmai kiadványok. A magyar mentalitás történetének jelzései is felvillannak tányérok, térberendezésekben: fotódokumentációkon. Ezek újra- és utánpótlásra készítetik. Szerepelnek a népi kultúra és gazdálkodás archaikus és folklórelemei, portrék és ironikus színezetű önportrék, szürrealisztikus tárgy- és alakkombinációk. Pinczehelyi a nyomdászattól a kerámiaművességig vesz igénybe évszázados garanciákkal rendelkező esztétikai rendszereket (szerkezet, formaredukció, emblematiszmus jelválasztás, összhang a színekben, kiegyensúlyozottság a gesztusokban, gondosság a vizuális hatóelemek elegyítésében, a technikák mozgásba hozásában, stb.). Plakátjain olyan vizuális tényekkel áll elő, amelyeket eredeti környezetükből kiszakítva sorol, sokszoroz, más-új összefüggésbe helyez. A hetvenes évek végére kialakul jellegzetes jel-kép-tára: sarló és kalapács, utcakő, csillag, paprika, mákgubó, különféle állatok (birka, disznó, liba), a nemzeti színek: piros-fehér-zöld (PFZ), melyeknek erős nemzeti jelképtértükük van ugyan, másfelől azonban védjegyként a kommersz kereskedelmi használatához is kapcsolódnak (például zárógyűrűk a kolbászféléken). Néha erősebb, néha gyengébb, de verbálisan is jól megközelíthető képi poénok. Cocák és a kólák. De azt azért szabad tudatniuk, hogy történelmünk nagy tragédiái, máig ható képtelenségei ezekben a jelekben is ott rejtőznek. A proletariátus fegyverében, a sarló és kalapácsban, az úttörőív csatjában és a Coca-Colában. A visszarendeződésekben és megszüntetve megőrzésekben.

AKNAI TAMÁS
művészettörténész

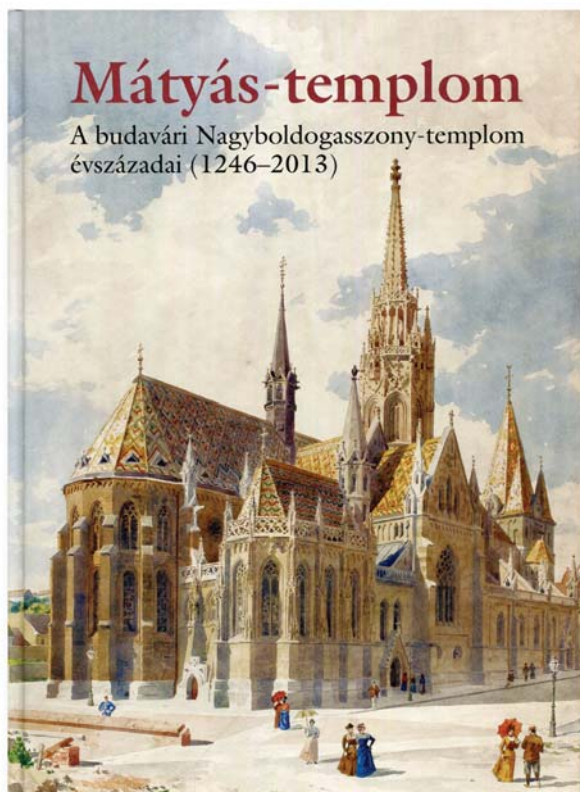
Jegyzetek

1. Az 1946. július 8-án született Pinczehelyi Sándor több ízben szerepelt a legfontosabb nemzetközi grafikai kiállításokon. 1977–1999 között a Pécsi Galéria igazgatója, 2001-től a Pécsi Tudományegyetem Művészeti Kar Vizuális Művészeti Intézetének igazgatója volt, kétszer kapott Szocialista Kultúráért kitüntetést. 1980-ban Stúdió-díjat kapott. 1989-ben Munkácsy Mihály-díjat, 1995-ben Pro Communitate díjat Pécsen, és 1997-ben kitüntették a Magyar Köztársasági Érdemrend kiskeresztjével. Érdemes művész (2004), kiváló művész (2009).
2. Jean Baudrillard (1929–2007), *Sándor Pinczehelyi*. Musée Saint Pierre Art Contemporain, Lyon, 1987.

Mátyás-templom

A budavári Nagyboldogasszony-templom évszázadai (1246–2013)

KIÁLLÍTÁSI KATALÓGUS – SZERKESZTETTÉK FARBAKY PÉTER ET AL.

és a plébánia történetét ismerteti a 13. század közepétől a templom legutolsó, 2013-ban befejeződött felújításáig.

A katalógus I. Ferenc József koronázásával (1867) és a templom akkori állapotának ismertetésével kezdődik, hiszen abban az időszakban vált egyértelművé, hogy a templom épületének egyes részei rendkívül rossz állapotban voltak. Az uralkodó 1873. évi rendelete indította el a templom Schulek Frigyes vezette

Padlóburkoló csempék a Loretói kápolna számára.

**Terv: Schulek Frigyes. Kivitelezés: Zsolnay-gyár, Pécs /
Floor tiles for the Loreto Chapel. Design by Frigyes Schulek.
Manufactured by Zsolnay Factory, Pécs**

[Pécs, 1890–1891] *jelzett, kőcserép, sajtólással formált, részben mázazott, színezett (Budapest-Vári Nagyboldogasszony Főplébánia, Budapest) / signed, stoneware, pressed, partly glazed, coloured (Our Lady of the Assumption Main Parish of Buda Castle District, Budapest) [20,3x15x1,5 cm]*

Fotó: Bakos Ágnes, Tihanyi Bence

■ A Magyar Tudományos Akadémia Filozófiai és Történettudományok Osztályának Művészettörténeti Tudományos Bizottsága a 2015. évi Opus Mirabile elismeréseit 2016. június 3-án adta át. A bizottság tagjai a többszerzős művek (kiállítási katalógusok, tanulmánykötetek) kategóriájában a 2015. év legkiválóbb művészettörténeti publikációja elismerést a *Mátyás-templom – A budavári Nagyboldogasszony-templom évszázadai (1246–2013)* című kiállítási katalógusnak szavazták meg.

A kötet a budavári Nagyboldogasszony-templom

helyreállítását, amely az épület felmérésével kezdődött el.

A katalógus ezt követően kronologikus sorrendben mutatja be a budavári Nagyboldogasszony-templom történetét, korszakonként kitérve a plébánia és a hozzá tartozó közösség, a zenei élet, a templomépület, a berendezés és a felszerelés történetére is.

A kötet legrészletesebben a 19. század végi átépítés időszakát ismerteti, hiszen a templom a ma is látható formájában ekkor került kialakításra. Megismerhető a Schulek Frigyes vezette felújítás tervezési folyamata, kik és hogyan, milyen elvek szerint alakították ki az épület külső és belső díszítésének rendszerét. A leghangsúlyosabb díszítőelemek, az üvegablakok, a

Díszpárna Erzsébet királyné címerével / Cushion with the coat of arms of Queen Elisabeth
19. század második fele, bársony, bútorszővet, gyöngy, üvegkő, hímzés; restaurálás: Kralovánszky Mária, 2014 (Budapest-Vári Nagyboldogasszony Főplébánia, Egybázművészeti Gyűjtemény, Budapest) / second half of 19th c., velvet, fabric, bead, strass stone, embroidery; restored by Mária Kralovánszky, 2014 (Ecclesiastical Collection, Our Lady of the Assumption Main Parish of Buda Castle District, Budapest) [47x49 cm]

Fotó: Bakos Ágnes, Tihanyi Bence

Gyertyatartók a Mátyás-templom terében.
Terv: Schulek Frigyes. Kivitelezés: Zsolnay-gyár, Pécs /
Candlestick in the interior of the Matthias Church. Design by
Frigyes Schulek. Manufactured by Zsolnay Factory, Pécs

[Pécs, 1893–1895] *pirogránit, formába préselt, mázazott, festett (Budapest-Vári Nagyboldogasszony Főplébánia, Egyházművészeti Gyűjtemény, Budapest) / pirogranite, mould pressed, glazed, painted (Ecclesiastical Collection, Our Lady of the Assumption Main Parish of Buda Castle District, Budapest)*

Fotó: Bakos Ágnes, Tihanyi Bence

figurális és díszítőfestés ikonográfiai programjának átfogó bemutatása is helyet kapott a kötetben a Schulek Frigyes vezette felújítás során készült, és a Kiscelli Múzeum Építészeti Gyűjteményében fennmaradt mintegy 4700 felmérési és tervrajz legérdekebbjeinek ismertetésével. A kiállított tárgyak mellett ebben a fejezetben található a főszentély és a kápol-

Főpapi cipő / Pontifical shoe

osztrák (?), 18. század harmadik harmada, cserzett marhabőr; kecskebőr; szövött selyem, fémfonal, flitter, domború bímzés, restaurálás: Szabó Judit, 2013 (Budapest-Vári Nagyboldogasszony Főplébánia, Egyházművészeti Gyűjtemény, Budapest) / Austrian (?), third third of 18th c., ranned cowhide, goatskin, woven silk, metal thread, flitter, raised embroidery; restored by Judit Szabó, 2013 (Ecclesiastical Collection, Our Lady of the Assumption Main Parish of Buda Castle District, Budapest) [11x27,7x9 cm]

Fotó: Bakos Ágnes, Tihanyi Bence

Link Fülöp István:
Pacifikálé /
Fülöp István Link:
Pacificalé

[Budapest, cca. 1890] *aranyozott ezüst, kalapált, öntött, sodronyzománc, ronde-bosse zománc, üvegkő, hegyikristály* (Budapest-Vári Nagyboldogasszony Főplébánia, Egyházművészeti Gyűjtemény, Budapest) / *gilded silver, hammered, cast, cloisonné enamel, ronde-bosse enamel, strass stone, rock-crystal* (Ecclesiastical Collection, Our Lady of the Assumption Main Parish of Buda Castle District, Budapest) [41,5 x Ø 16 cm]

nák leírása is az oltárok, valamint az akkor készült, napjainkban is megtekinthető berendezések és jelentősebb felszerelési tárgyak részletes ismertetésével.

A számos új kutatási eredményt közreadó, 776 oldalas katalógus megírásában több tudomány képviselői: művészettörténészek, régészek, történészek, levéltárosok, teológusok, antropológus, zenetörténészek, zeneművészek és restaurátorok vettek részt. A katalógust Farbaky Péter, Farbakyné Deklava Lilla, Máteffy Balázs, Róka Enikő és Végh András szerkesztette.

RÁKOSSY ANNA
 művészettörténész

(Budapesti Történeti Múzeum – Budapest-Vári Nagyboldogasszony Főplébánia, Budapest, 2015, 776 p. A katalógus megvásárolható a budavári Nagyboldogasszony-templom kegytárgyboltjában.)

Erzsébet királyné 1854. évi menyasszonyi ruhájából készült miseruha (részlet) / Chasuble made from the bridal costume of Queen Elisabeth of 1854 (detail)

átalakítás: 1890 előtt, selyemszövet, részben ezüstlamellás hímzés (Budapest-Vári Nagyboldogasszony Főplébánia, Egyházművészeti Gyűjtemény, Budapest) / *retailoring: before 1890, silk, embroidery partly with silver lamellas* (Ecclesiastical Collection, Our Lady of the Assumption Main Parish of Buda Castle District, Budapest)

Fotó: Bakos Ágnes, Tihanyi Bence

Fotó: Bakos Ágnes, Tihanyi Bence

Kótai József: Keleti szőnyegek

■ Kihalófélben lévő emberfajta a műgyűjtő, ez különösen a szőnyegyűjtőre vonatkozik.

Kótai József is ilyen ember, aki gyerekfejjel kezdett a szőnyegyűjtésbe, amit a mai napig – mint művész – különös érzékenységgel gyakorol. Néha elég egy gyönyörű szőnyeg megpillantása és megérintése, hogy egy életre elkötelezzük magunkat a szőnyegek szeretetére – így járt Kótai József is. Ráadásul olyan nagy gyűjtőkkel találkozhatott ifjúkorában, mint Moskovszky Éva, Auer Erzsébet és Enyingi István.

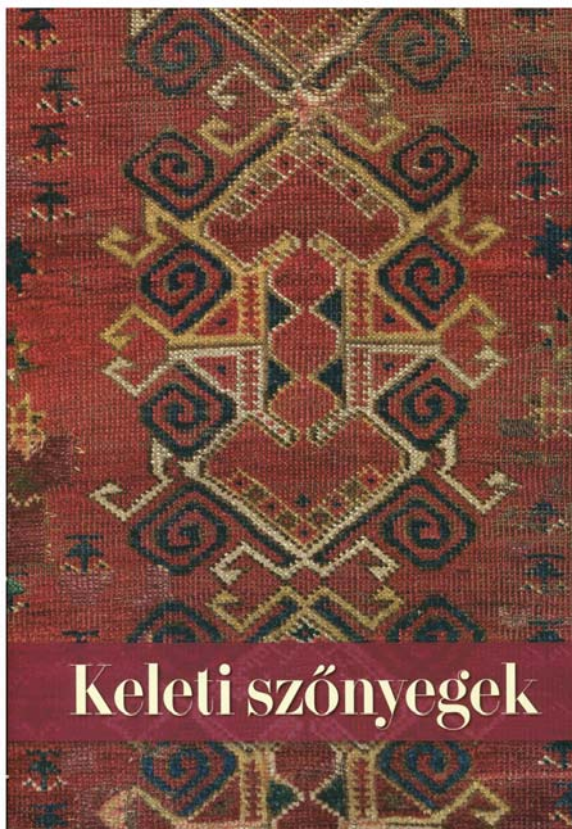
Nagy szerencsénk, hogy Kótai József és még néhány jóérzésű gyűjtő meglátja a szépet, és piacokon, magányszemélyektől, árveréseken megvásárolja ezeket a kincseket. Sok értékes szőnyeg pincéből, padlásról, kutyaházból került hozzá. Ez a tevékenység nemcsak egy ember szép iránti vonzalmának, egy különös világ megismerése utáni vágyának megnyilvánulása, de értékmentés is, mert az, aki csak a pénzben kifejezhető értéket keresi, sok (csonkított, helytelenül javított) darabot pusztulni hagy.

A gyűjtőknek az 1960-as évek igazi hőskor lehetett, amikor hazánkban a keleti szőnyeget már nem sokra becsülték, de a második világháború előtti időkből sok polgári lakásban jó néhány csodálatos antik szőnyeg megmaradt, mivel Magyarországon korábban nagy hagyományuk volt a keleti szőnyegeknek, akár a csomózott szőnyegekről, akár a laposszövésű kilimekről beszélünk. A 15. századtól fogva a magyar földbirtokosok, később a polgári osztály tagjai között is nagy szőnyegyűjtők voltak. Ez alapozta meg aztán a budapesti Iparművészeti Múzeum csodás keletiszőnyeg-gyűjteményét.

Sajnos a világháború idején sok szőnyeg megsemmisült, a következő időszak érdektelensége miatt pedig folytatódott a pusztulás, illetve pusztítás: a szőnyegetek barbár módon elvágták, feldarabolták, lábtörölt készítettek belőlük. Hazai szőnyeges körökben ismert az az anekdota, hogy két nagynevű muzeológus vásárolt több tucat lábtörölt a háztartási boltban, majd végigjárva a bérházak lépcsőházait a kitett „ron-

gyokat” vadonatúj lábtörőre cserélve örvendeztették meg a lakókat. Az így összegyűjtött keleti mintakincs a témában készült több tanulmányt és könyvet alapozott meg.

Keleti szőnyegekről már sok könyv megjelent, így ha bele akarunk mélyedni ebbe a varázslatos világba, sok lehetőségünk adódik. Ez a könyv azonban más, mint a többi szőnyegismereti mű, ahol csak a szőnyegek meghatározása, a minták, technikák, színek szerinti kategorizálás a fő szempont. Itt a leírások szikárságán is átsüt a kézművesember tisztelete a megformált anyagban rejlő üzenet iránt.

**Lóra való kettős táska /
Horse saddle bags**

*Irán, Bakhtiári törzs,
szumák, csomózott,
egy-egy oldal: 100x65 cm /
Iran, Bakhtiari tribe,
sumak, knotted,
size: 100x65 cm each*

Fotó: Co-libri

Kumik–avar szőnyeg / Kumik–Avar rug
Dagesztán, Észak-Kaukázus, gyapjú, csomózott /
Dagestan, North Caucasus, wool, knotted [158x101 cm]

Fotó: Co-libri

Lóra való kettős táskás (részlet) /
Horse saddle bags (detail)

A gyűjtemény nagy része közép-ázsiai csomózott szőnyeg (érdekes módon ez a gyűjtők kedvenc területe), de szép számmal találunk iráni, kaukázusi és török szőnyeget is. Találunk 18. század végi, erdélyi

Fotó: Co-libri

**Kumik–avar szőnyeg
(részlet) /
Kumik–Avar rug
(detail)**

Fotó: Co-Libri

usak(szerű) szőnyeget, 19. századi „szultán” szőnyeget, amelyet Kótai József gyakorlatilag a szemétből mentett meg, és iráni kurd nomád szőnyeget, amikkel az ember az életben csak egyszer találkozhat. A gyűjtemény díszes darabjai még a nomád használati tárgyak és a csodás kilimek is.

A könyv elején személyes bevezetőt olvashatunk a szőnyegyűjtés kezdeteiről, a személyes élményekről. A továbbiakban területi egységenként, mint Belső-

Ázsia, Beludzsisztán, Bokharai kánság, Kelet-Turkesztán, Tibet, Perzsia, Anatólia, Kaukázus és Észak-Afrika, és törzsenként, mint tekke, erszári, jomud, csaudor, tanulmányozhatjuk a szőnyeget, kis térképekkel segítve a földrajzi eligazodást. A térképes leírásokat használati tárgyak fotói színesítik.

A könyvhöz 156 gyönyörű tárgyfoto is készült (Co-Libri Reklámgrafika), mellettük a szőnyegek fizikai adottságainak leírásával. A kötet végén szószereteti segíti az idegen szavak közötti eligazodást és bőséges irodalomjegyzék a témában elmélyedni vágyókat. Végül egy rövid, angol nyelvű összefoglaló zárja a művet.

Ajánlom ezt a könyvet nemcsak kezdő, gyakorló és leendő gyűjtőknek, hanem mindazoknak, akik rajonganak a szép, régi, kézműves használati tárgyakért, vagy egyszerűen csak szeretik a lelkes emberek írásait olvasni.

BALOGH ZSÓKA
kilimbolt-tulajdonos

(Co-Libri Reklámgrafika, Budapest, 2015, 190 p.)

Hírek

■ **Digitális filmarchívum és filmstúdió a hajdani gyárban.** – Átadták a Nemzeti Filmtörténeti Élményparkot és Digitális Erőművet Ózdon. A létesítményt 2,5 milliárd forintból az egykori kohászati üzemek területén alakították ki a Magyar Nemzeti Digitális Archívum és Filmintézet (MaNDA) egyik részlegeként.

■ **Fényt hozzon... V.** címmel tíz művész munkáiból – gobelin, video, digitális nyomtatás, fotográfia, festmény – rendez kiállítást az Ars Sacra Fesztiválhoz kapcsolódóan a Vízivárosi Galéria 2016. szeptember 8. és október 4. között. (Budapest II. ker., Kapás u. 55.) – A 2007-ben életre hívott Ars Sacra Fesztiválhoz idén szeptember 17. és 25. között múzeumok, kulturális központok, számos galéria és művész, képző- és

iparművészeti kiállítások, koncertek, színházi, irodalmi előadások, gyerekprogramok csatlakoztak. A „Reményt és jövőt adok nektek” mottójú rendezvénysorozat minden eseménye ingyenesen látogatható. A gazdag programról a fesztivál honlapján tájékozódhatnak az érdeklődők.

■ **Ilyen lehetne a budapesti Design Múzeum arculata.** – A Kortárs Építészeti Központ és a MITTE Communications júniusban pályázatot hirdetett egy fiktív designmúzeum arculatának megtervezésére. A feltételezett intézmény a legnagyobb hazai és nemzetközi designgyűjteménnyel rendelkezik, az ipari formatervezés, az iparművészet és a divattervezés kortárs műveit állítja ki interaktív, élményközpontú formában. A logón kívül katalógustervet is vártak a grafikusok-

tól. A 47 pályamunka közül első díjjal Lukács Péter munkáját (kép), másodikkal Lukács Livia tervét, harmadikkal pedig Kelemen Richárd elképzelését ismerte el a szakmai zsűri, a különdíjat Kétyi Balázs kapta.

Fotó: építészforum.hu

■ **Szervátiusz Jenő és Szervátiusz Tibor** – Két szobrász, két nemzedék címmel rendeztek kiállítást a Múcsarnok *Ágak* című tárlatso-rozatának keretében. A reprezentatív szo-borcsarnokban és a hozzá kapcsolódó ol-daltermekben közel 130 alkotáson keresz-tül ismerheti meg a látogató a kolozsvári születésű két alkotó életművét 2016. július 27. és október 16. között. Szervátiusz Tibor monumentális munkái közül szerepel a tárlaton a Magyar Nemzeti Galériától kölcsönkapott, *Tűzes trónon* című Dózsa-szobor és a több mint 4 méteres *Kolozsvári Krisztus*. (Budapest XIV. ker., Dózsa György út 16.)

■ **Art Capital** művészeti fesztivál Szentend-rén. – 20 kiállítás, 60 program és 90 alkotó várja a közönséget 2016. augusztus 27. és október 16. között a Duna-parti városban. Az idő a témája a fesztiválnak. Az *Elveszte-getett idő* című központi kiállítás szeptem-ber 3-tól látható a MűvészetMalomban.

(Szentendre, Bogdányi út 32.) A fesztivál nyitányaként augusztus 4-én avatták fel Vincze Ottó különleges térinstallációját *River-pool – Vízballonok* címmel. Hajózási ütközőbójákból hatalmas biliárdgolyókat készített a művész, melyeket a meder fe-nekéhez rögzítettek ugyan, de a víz sod-rása és a nagyobb hajók keltette hullámok folytonos mozgásban tartják azokat. 19 bója hintázik a korzó előtt a Dunán (kép), annyi, ahány hajóból valaha a szentendrei délszláv, dalmát és görög lakosság keres-kedőinek a flottája állt. A színes bóják a fesztivál végéig láthatóak majd.

■ **Játék a városban** címmel új, állandó kiállí-tás nyílt az Óbudai Múzeumban. (Budapest III. ker., Fő tér 1.) Az *Egy város három arca* című helytörténeti és a múzeum Lajos ut-cai fiiláléjában, a Goldberger Textilipari Gyűjteményben látható *A Goldberger...* cí-mű gyártörténeti tárlatokat harmadikként követte a fővárosban egyedülálló, állandó

jáéktörténeti kiállítás, melyet az óbudai lakosok a többi tárlathoz hasonlóan ingy-e-nesen látogathatnak.

■ **Fohász a mesterségekért** címmel látható tár-lat a Vigadó Galéria V–VI. emeleti kiállí-tótermeiben 2016. augusztus 27-től szept-ember 25-ig. A magyar művészetoktatás népi kézművességgel, mesterségekkel fog-lalkozó iskolái több mint húsz évvel ezelőtt kezdték meg munkájukat. A Békéscsabán, Fóton, Győrben és Nádudvaron működő iskolák mesterei és tanítványai mutatják be a tárlaton legszebb tárgyaikat. (Budapest V. ker., Vigadó tér 2.)

■ **Tájképek, portrék, természetfotók** díszítik a győri Petz Aladár Megyei Oktató Kórház onkológiai osztályának folyosóit. Tóth Zoltán fotósnak és tanítványainak több tucat felvétele tölti meg élettel a gyógyuló be-tegek által gyakran látott helyiségek falait. A kezdeményezéshez nemcsak amatőr, ha-nem profi fotósok is csatlakoztak: képeket ajánlottak fel az intézménynek.

■ **A Letelepedés: A megérkezés rítusai** címet viselő tárborba, Csórompusztára idén 30 országból érkeztek a résztvevők. Az Archi-tizer A+Award díjas Hello Wood 2015-ben indította el Project Village (Falu Projekt) programját, melyben építészek, designe-rek, képzőművészek és diákok tervezik meg és építik fel a számukra ideális faluközös-séget. Idén már saját területükön, a Csó-romföldének elnevezett településükön er-dei közfürdőt, japán faégetőt és műhelyt, brazil függőágytanyát, títusházat, remete-házat és katedrálist is épített a Hello Wood csapata, nevükhöz híven: nagyrészt fából. 14 alkotásuk már itt marad, néhány azon-ban vándorútra kel, bemutatják Budapes-ten a Sziget Fesztiválon és a Design Héten is.

Fotó: Faragó István